

Nogomet u Engleskoj: kultura, mediji i menadžment

Ivić, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:439316>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMET
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ
MEDIJI I ODNOSI S JAVNOŠĆU

LUKA IVIĆ

**NOGOMET U ENGLESKOJ: KULTURA,
MEDIJI I MENADŽMENT**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

doc. dr. sc. Iva Buljubašić

SUMENTOR:

dr. sc. Snježana Barić-Šelmić, poslijedoktorandica

Osijek, 2024.

SAŽETAK

U svijetu tradicije, strasti i stalnog razvoja, nogomet u Engleskoj nadilazi ulogu običnog sporta, postajući ključni dio kulture, medija i menadžerskih inovacija. Povijest nogometa u Engleskoj svjedoči o njegovoj transformaciji – od prvih organiziranih klubova do suočavanja s modernim izazovima i inovacijama. Kroz kulturne fenomene, nogomet se profilira kao ključan element u oblikovanju nacionalnog identiteta, dok rivalstva među navijačima i njihova strast unose dodatnu dimenziju ovom sportu. Mediji igraju ključnu ulogu u popularizaciji i komercijalizaciji nogometa, oblikujući globalnu percepciju sporta te utječući na javno mišljenje o igračima i klubovima. Tradicionalni i digitalni mediji zajedno doprinose globalnom širenju nogometa, dok društvene mreže i sportsko novinarstvo, suočavajući se s izazovima poput rasizma, tvore kompleksnu mrežu koja oblikuje sportsku scenu.

Nadalje, menadžment engleskih nogometnih klubova obuhvaća organizaciju, financijsko upravljanje te izazove poput financijskog fair playa. Ovi faktori ključni su za uspjeh klubova na nacionalnoj i međunarodnoj razini, dok političke promjene poput Brexita dodatno utječu na dinamiku sporta. Pogled u budućnost otkriva potencijalne izazove i prilike, uključujući tehnološki napredak, globalizaciju i ekološku održivost, postavljajući pitanje kako će se nogomet u Engleskoj prilagoditi i razvijati u svijetu koji se brzo mijenja. Ova sveobuhvatna analiza pruža duboko razumijevanje složenosti i dinamike nogometa u engleskom kontekstu.

Ključne riječi: Engleska, kultura, mediji, menadžment, nogomet, povijest.

ABSTRACT

In a world of tradition, passion and continuous development, football in England transcends the role of ordinary sport, representing a key part of culture, media and managerial innovation. The history of football in England bears witness to its transformation from the first organized clubs to facing modern challenges and innovations. Football, through cultural phenomena, is profiled as a key element in shaping national identity, while rivalries between fans and their passion add an additional dimension to this sport. The media play a key role in the popularization and commercialization of football, shaping the global perception of the sport and influencing public opinion about players and clubs. Traditional and digital media together contribute to the global spread of football, while social networks and journalism, including challenges such as racism, form a complex network that shapes the sports scene.

Furthermore, the management of English football clubs includes organization, financial management and challenges such as Financial Fair Play. These factors are key to the success of clubs at the national and international level, and political changes such as Brexit additionally affect the dynamics of sports. Looking to the future reveals potential challenges and opportunities, including technological advances, globalization and environmental sustainability, raising questions about how football in England will adapt and evolve in a rapidly changing world. This comprehensive analysis provides a deep understanding of the complexities and dynamics of football in the English context.

Keywords: Culture, England, football, history, management, media.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Luka Ivić, potvrđujem da je moj diplomski rad pod naslovom Nogomet u Engleskoj: kultura, mediji i menadžment pod mentorstvom doc.dr.sc. Ive Buljubašić i sumentorstvom dr.sc. Snježane Barić - Šelmić rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Osijek, rujan 2024.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. POVIJESNI RAZVOJ NOGOMETA U ENGLJSKOJ.....	2
2.1. <i>Povijesni razvoj nogometa u engleskoj: od osnutka saveza do modernih izazova i inovacija</i>	4
3. METODOLOGIJA RADA.....	7
3.1. <i>Metodologija, predmet i cilj istraživanja</i>	7
3.1.1. <i>Hipoteze istraživanja</i>	7
4. NOGOMET KAO KULTURNI FENOMEN.....	8
4.1. <i>Uloga nogometa u oblikovanju nacionalnog identiteta</i>	9
4.2. <i>Utjecaj rivalstva među navijačima</i>	13
5. UTJECAJ MEDIJA NA POPULARIZACIJU I KOMERCIJALIZACIJU SPORTA.....	16
5.1. <i>Razvoj nogometa na TV-u i njegov utjecaj na Premier ligu</i>	16
5.2. <i>Odnos medija i navijača</i>	19
5.2.1. <i>Utjecaj društvenih medija</i>	20
5.3. <i>Uloga novinarstva u oblikovanju javnog mišljenja o igračima i klubovima</i>	22
5.3.1. <i>Rasizam u sportskom novinarstvu</i>	23
6. MENADŽMENT U ENGLJSKOM NOGOMETU.....	25
6.1. <i>Organizacija nogometnih klubova</i>	25
6.2. <i>Financijsko upravljanje</i>	27
6.2.1. <i>Prihodi i rashodi</i>	28
6.2.2. <i>Financijski Fair Play</i>	31
7. NOGOMET I POLITIKA.....	34
7.1. <i>Utjecaj Brexita na engleski nogomet</i>	37
8. DRUŠTVENI ASPEKTI U NOGOMETU.....	40
9. BUDUĆNOST NOGOMETA U ENGLJSKOJ.....	43
9.1. <i>Tehnološki napredak</i>	43
9.2. <i>Globalizacija</i>	46
9.3. <i>Ekološka održivost</i>	48
10. RASPRAVA.....	50
11. ZAKLJUČAK.....	52
12. LITERATURA.....	53
13. PRILOZI.....	58

1. UVOD

Nogomet u Engleskoj nije samo sport; on je duboko ukorijenjen u kulturu, društvo i gospodarstvo zemlje. Ovaj diplomski rad istražuje različite aspekte nogometa kroz prizmu kulture, medija i menadžmenta, analizirajući kako je ovaj fenomen evoluirao od svojih početaka do današnjeg statusa globalnog fenomena. Rad započinje povijesnim pregledom razvoja nogometa u Engleskoj, prelazi na proučavanje njegove kulturne važnosti i utjecaja medija te završava analizom menadžerskih praksi i političkih utjecaja na sport. Kroz ovo istraživanje nastoji se osvijetliti uloga nogometa u oblikovanju engleskog identiteta i njegov utjecaj na globalnoj razini.

Rad se sastoji od deset poglavlja. U prvom dijelu daje se sveobuhvatan pregled povijesnog razvoja nogometa u Engleskoj, počevši od osnutka Nogometnog saveza pa sve do suvremenih izazova i inovacija. Analiziraju se ključni trenuci koji su oblikovali nogomet kao sport i kulturni fenomen u Engleskoj. Drugi dio rada posvećen je proučavanju nogometa kao kulturnog fenomena, s naglaskom na njegovu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta te na utjecaj rivalstava među navijačima. U ovom dijelu razmatra se kako je nogomet postao sastavni dio engleske kulture i na koji način društvena dinamika, unutar i izvan stadiona, utječe na širu zajednicu. Treći dio rada usmjeren je na analizu utjecaja medija na popularizaciju i komercijalizaciju nogometa. Posebna pažnja posvećena je odnosu medija i navijača, ulozi društvenih mreža te utjecaju sportskog novinarstva na formiranje javnog mišljenja o igračima i klubovima. Također, istražuje se problem rasizma u sportskom novinarstvu, naglašavajući njegov utjecaj na percepciju sporta. Četvrti dio rada bavi se menadžmentom u engleskom nogometu, uključujući organizaciju nogometnih klubova, financijsko upravljanje, prihode i rashode te primjenu pravila Financijskog fair playa. Ovaj dio rada ističe važnost učinkovitog upravljanja za postizanje sportskog uspjeha i održivosti klubova. U završnim poglavljima rad se bavi utjecajem politike na nogomet, s posebnim osvrtom na Brexit, te društvenim aspektima nogometa u Engleskoj. Na kraju, istražuje se budućnost nogometa u Engleskoj kroz prizmu tehnološkog napretka, globalizacije i ekološke održivosti. Cilj ovog istraživanja je pružiti detaljan pregled različitih dimenzija nogometa u Engleskoj, ističući kako se ovaj sport razvijao kroz povijest i kako nastavlja igrati ključnu ulogu u društvenom, kulturnom i ekonomskom životu zemlje.

2. POVIJESNI RAZVOJ NOGOMETA U ENGLJSKOJ

Igre s loptom postoje više od 2500 godina, s brojnim civilizacijama koje su razvijale vlastite verzije. U drevnoj Kini igrala se tsu chu, dok su Grci i Rimljani preferirali igre poput episkyrosa i harpastuma. U Engleskoj se prvi zapis o igrama s loptom pojavljuje 1174. godine, kada William Fitzstephen spominje mlade koji igraju loptom na poljima. Ta igra, poznata kao la soule, mogla je uključivati igranje rukom, kako sugerira drvorez iz 1612. godine. Prvi spomen nogometa datira iz 1314. godine, kada je londonski gradonačelnik Nicholas de Farndone, u ime kralja Edwarda II., zabranio igru zbog buke i opasnosti. Nogomet se prvi put spominje na engleskom jeziku 1409. godine, kada je kralj Henry IV. zabranio prikupljanje novca za "foteball" u Londonu. Tijekom sljedećih 350 godina izdano je više od 30 zabrana, što svjedoči o popularnosti i kontroverzama vezanim uz igru. Unatoč brojnim zabranama, nogomet se nastavio razvijati, što je dovelo do uspostave standardiziranih pravila koja su definirala ključne aspekte igre, poput veličine momčadi i terena. Do kraja 16. stoljeća, organizirane nogometne utakmice s definiranim momčadima i sucima postale su uobičajene, primjerice 1581. godine u školi Merchant Taylors u Londonu. Regionalne varijacije nogometa, poput "camp balla" na istoku Engleske, također su bile popularne. U 1660-ima, Francis Willughby opisao je igre koje su se igrale na dugim ulicama ili zatvorenim prostorima, s ciljem postizanja pogotka kroz suparnička vrata, uz pravilo zabrane udaraca iznad visine lopte kako bi se smanjile ozljede. Ranije nogometne lopte ponekad su bile punjene živom kako bi se spriječilo njihovo mirovanje. Ovi rani razvojni koraci postavili su temelje modernom nogometu. (Službena stranica English Heritage, pristupljeno 3.6.2024.)

Nogomet je ušao u akademske krugove 1710. godine, kada se dr. Bentley požalio na studente Cambridgea koji su više vremena posvećivali nogometu i kriketu nego svojim religijskim obavezama. Tijekom 18. i 19. stoljeća, narodni nogomet bio je kaotičan i često nasilan. Međutim, s industrijalizacijom i urbanizacijom, takve igre su se smanjile jer su postajale neprikladne za urbani način života. U 19. stoljeću, nogomet se širio kroz Britansko Carstvo, postajući popularan među vojnicima i kolonijalnim službenicima, što je pridonijelo globalnom širenju igre. Britanska elita prihvatila je nogomet, a klubovi su se počeli formirati u područjima poput

Lancashirea, uključujući timove poput Darwena i Turtona. Britanski obrazovni sustav igrao je ključnu ulogu u međunarodnom širenju nogometa, s mnogim klubovima diljem svijeta koji su usvajali engleska imena kao znak britanskog podrijetla sporta. Do 1820-ih, javne škole poput Etona, Harrowa i Winchestera razvile su vlastita pravila nogometa, koja su se tradicionalno prenosila usmenom predajom. Eton je 1843. godine formalizirao pravila koja su dopuštala igranje rukom, što je dovelo do nastanka igre s 11 igrača po strani, poznate kao "dribling igra." Eton je također uveo suce i linijske suce, dok su Harrow i Winchester razvili svoje verzije igre. Godine 1848., Sveučilište Cambridge pokušalo je kodificirati pravila udruženog nogometa, ali ta pravila nisu preživjela. Tijekom zime 1855.-1856., igrači Sheffield kriketaškog kluba počeli su organizirati nogometne utakmice kako bi ostali u formi izvan sezone, što je dovelo do osnivanja nogometnog kluba Sheffield 24. listopada 1857., danas priznatog kao najstarijeg nogometnog kluba na svijetu. Prva zabilježena međuklupska nogometna utakmica odigrana je 26. prosinca 1860., kada je Sheffield pobijedio Hallam F.C. Otprilike u isto vrijeme, Cambridgeova pravila revidirana su u listopadu 1863., što je dovelo do ključnog sastanka u londonskom Freemasons' Tavernu 26. listopada. Predstavnici dvanaest klubova i škola sudjelovali su na sastanku, a jedanaest ih je pristalo osnovati Football Association (FA), koja je postavila standardizirana pravila. 20. srpnja 1871., Alcock je predložio stvaranje Challenge kupa za sve članove FA-a, koji je kasnije postao FA kup, danas najstarije nacionalno nogometno natjecanje na svijetu. (Službena stranica LinkedIn, pristupljeno 3.6.2024.)

Slika 1. Sheffield F.C., prvi profesionalni nogometni klub na svijetu

Izvor: <https://www.fifamuseum.com/en/blog-stories/blog/the-world-s-first-how-sheffield-fc-helped-create-the-game-we-know-toda-2621442/>

2.1. Povijesni razvoj nogometa u engleskoj: od osnutka saveza do modernih izazova i inovacija

Ebenezer Morley, londonski odvjetnik i osnivač nogometnog kluba Barnes 1862. godine, često se smatra "ocem" Nogometnog saveza (FA). Iako nije bio bivši učenik javne škole, Morley je svojom inicijativom privukao mnoge bivše studente, što je dovelo do rasprava o standardizaciji nogometnih pravila. Njegovo pismo časopisu *Bell's Life* potaknulo je osnivanje FA-a 26. listopada 1863. u Freemasons' Tavernu, gdje su predstavnici dvanaest klubova izradili jedinstvena pravila. FA je održao šest sastanaka u razdoblju od 44 dana kako bi finalizirao pravila i strukturu, zabranivši udaranje protivnika, što je izazvalo neslaganje, posebno kod kluba Blackheath FC. Prva utakmica FA-a, između Barnes-a i Richmonda, odigrana 19. prosinca 1863., završila je bez golova. Iako je početni utjecaj FA-a bio skroman, njegovi su principi postupno oblikovali nogomet kroz predanost visokim idealima i kompromisima. Nadalje, prva službena međunarodna utakmica između Engleske i Škotske odigrana je 30. studenoga 1872. na Hamilton Crescentu, završivši bez golova pred 4.000 gledatelja. Između 1875. i 1885. godine, razvoj županijskih i okružnih udruga proširio je nacionalni doseg FA-a. Uspon profesionalizma, kojeg su prihvatili sjeverni klubovi, službeno je priznat 1885. godine, nakon osnivanja konkurentskog British Football Associationa. (Službena stranica The FA, pristupljeno 4.6.2024.)

Godine 1888. direktor Aston Ville, William McGregor, predložio je osnivanje službene nogometne lige kako bi se unijela struktura i regularnost u engleski nogomet, inspiriran prijedlogom o sveučilišnoj nogometnoj ligi iz 1887. Prvi sastanak o ligi održan je 23. ožujka 1888. u Londonu, a konačne odluke donesene su 17. travnja u Manchesteru, gdje je formalno osnovana Nogometna liga prema prijedlogu bojnika Williama Sudella. Prva sezona započela je 8. rujna 1888., a sudjelovalo je dvanaest momčadi osnivača: Aston Villa, Everton, Stoke (danas Stoke City), Blackburn Rovers, Preston North End, Accrington, Bolton Wanderers, Burnley, Notts County, Derby County, West Bromwich Albion i Wolverhampton Wanderers. Od tih originalnih klubova, svi osim Accringtona, koji se raspao nakon osam godina, i dalje postoje. (Službena stranica Football stadiums, pristupljeno 4.6.2024.)

Od 1906. do 1913. godine Amaterski nogometni savez izazvao je podjelu zbog protivljenja profesionalnom nogometu, no to je razdoblje ojačalo ulogu FA-a. FA je

isprva bio ravnodušan prema međunarodnom nogometu, ali se aktivnije uključio nakon osnivanja FIFA-e 1904. te je poslao izaslanstvo 1906. godine. Tijekom Prvog svjetskog rata, FA je bio suočen s kritikama zbog nastavka FA kupa 1914.-1915., no branili su tu odluku kao poticaj za moral. Odabir Wembleyja za finale FA kupa 1921. doveo je do izgradnje nacionalnog sportskog terena. Engleska nije sudjelovala na prvom Svjetskom prvenstvu 1930. zbog sporova s FIFA-om, no FA je zadržao utjecaj preko Međunarodnog odbora. Stanley Rous, tajnik FA-a od 1934., modernizirao je operacije i revidirao nogometne zakone 1938. godine. Tijekom Drugog svjetskog rata, FA je preuredio terene kako bi služili za obuku mladića za vojnu službu. Nakon rata, FA je obnovio engleski nogomet, ponovno se pridružio FIFA-i te imenovao Waltera Winterbottoma za izbornika. Winterbottom je bio pionir nacionalnog sustava treniranja, iako je odabir momčadi ostao kolektivna odluka odbora. Engleska je postigla određene uspjehe, no mučila se na Svjetskom prvenstvu 1950. FA je potom uspostavio tehnički odbor za poboljšanje treniranja i strategije. Godine 1966. Engleska je osvojila Svjetsko prvenstvo, što je bio vrhunac ere Alf Ramseya. Međutim, Chesterovo izvješće iz 1968. pozivalo je na reforme unutar FA-a, a tijekom 1970-ih Engleska se suočila s izazovima, uključujući neuspjeh u kvalifikacijama za Svjetsko prvenstvo 1974. Pod novim vodstvom, FA je poboljšao organizaciju i sigurnost, a 1984. osnovana je Nacionalna škola nogometa. Kasne 1980-e donijele su tragične događaje, uključujući katastrofu na Hillsboroughu, što je dovelo do sveobuhvatnih promjena u sigurnosti stadiona i ponašanju navijača. (Službena stranica The FA, pristupljeno 4.6.2024.)

Pojava televizije transformirala je sportsko emitiranje, pretvorivši ga u glavni način praćenja nogometnih utakmica uživo te značajno proširila publiku ovog sporta. Prije nego što je televizija postala široko dostupna, navijači su se oslanjali na novine i radio za informacije. Televizija im je omogućila praćenje akcije u stvarnom vremenu, čime je povećala angažman i smanjila ovisnost o posrednicima. Ova promjena imala je velik utjecaj na nogometne klubove, jer su televizijski prijenosi postali ključni izvor prihoda, nadmašivši tradicionalne izvore poput prodaje ulaznica, robe i sponzorstava. U 1990-ima, s porastom satelitske televizije, vrijednost prava na emitiranje znatno je porasla, što je produbilo razliku između vrhunskih engleskih klubova i onih u nižim ligama. To je dovelo do osnivanja Engleske Premier lige (EPL) 1992. godine, kada su prvoligaški timovi odlučili napustiti Englesku nogometnu ligu (EFL) kako bi osigurali

veći udio u prihodima od emitiranja i veću kontrolu nad njima. Ovaj potez omogućio je najboljim klubovima EPL-a da prikupe značajna financijska sredstva, poboljšavajući njihovu sposobnost natjecanja na globalnom tržištu i privlačenja vrhunskih talenata, čime je povećan profil lige i njezin komercijalni uspjeh. (Champion, Lee, 2023.)

Tijekom ovog razdoblja, FA kup doživio je brojne promjene, uključujući premještanje polufinala na Wembley, uvođenje jedanaesteraca i prvog sponzora, Littlewoods Pools. Presuda Europskog suda pravde iz 1995. u slučaju Bosman ukinula je naknade za transfere igrača s isteklim ugovorima i ograničenja za strane igrače, značajno mijenjajući nogomet. FA je 1996. bio domaćin Europskog prvenstva, gdje je Engleska stigla do polufinala. Godine 1999., FA je kupio stadion Wembley, koji je do 2007. bio potpuno obnovljen, a novi Wembley ugostio je finale FA kupa uz veliki globalni interes. Program FA Skills, pokrenut 2007., uključio je tri milijuna djece do 2012., dok je program "Respect" iz 2008. poboljšao ponašanje na terenu i povećao zapošljavanje sudaca. Godine 2011. osnovana je FA Women's Super League, koja je zamijenila FA Women's Premier League kao najvišu razinu ženskog nogometa. Olimpijske igre 2012. dodatno su istaknule ženski nogomet, dok je otvaranje Parka svetog Jurja 2012. postavilo ključni centar za obuku i sportsku medicinu, pridonoseći uspjesima engleskih mladih reprezentacija. Engleska ženska reprezentacija osvojila je UEFA EURO za žene 2022. i stigla do finala FIFA Svjetskog prvenstva za žene 2023. Muška reprezentacija, pod vodstvom Garetha Southgatea, došla je do polufinala FIFA Svjetskog prvenstva 2018., finala UEFA EURO 2021. te finala UEFA EURO 2024., što odražava kontinuirani napredak engleskog nogometa. (Službena stranica The FA, pristupljeno 4.6.2024.)

3. METODOLOGIJA RADA

3.1. Metodologija, predmet i cilj istraživanja

Metoda korištena u ovom istraživanju je studija slučaja, dok je predmet istraživanja analiza utjecaja kulture, medija i menadžmenta na engleski nogomet. Istraživanje se fokusira na širi nogometni kontekst u Engleskoj, obuhvaćajući kulturne, medijske i menadžerske aspekte koji oblikuju sport. Cilj istraživanja je razumjeti kako nogomet doprinosi oblikovanju engleskog nacionalnog identiteta, s posebnim naglaskom na ulogu rivalstava među navijačima i njihov utjecaj na nacionalni identitet. Također, istraživanje analizira ulogu medija u popularizaciji i komercijalizaciji nogometa, s posebnim fokusom na način na koji tradicionalni i digitalni mediji utječu na percepciju sporta i njegovih glavnih aktera. Jedan od ciljeva je i istražiti menadžerske strategije i financijsko upravljanje unutar engleskih nogometnih klubova, te identificirati ključne izazove i uspjehe u ovom području. Rad analizira kako menadžerske odluke utječu na uspjeh klubova, kako se klubovi suočavaju s političkim i ekonomskim promjenama te kako upravljaju svojim resursima kako bi postigli uspjeh na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Kroz jasno definirane ciljeve, ova studija slučaja pruža dublji uvid u kompleksne dinamike engleskog nogometa, s naglaskom na kulturne, medijske i menadžerske aspekte, te doprinosi boljem razumijevanju razvoja i prilagodbe nogometa u promjenjivom okruženju.

3.1.1. Hipoteze istraživanja

Istraživanje polazi od tri pretpostavke:

1. Engleski nogomet igra ključnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta, s rivalstvima među navijačima koja jačaju osjećaj pripadnosti i kulturnog identiteta.
2. Društvene mreže značajno povećavaju angažiranost navijača i omogućuju neposredniji kontakt između klubova i njihovih pristaša, što rezultira većom lojalnošću i povezanošću s klubom.
3. Političke i ekonomske promjene, poput Brexita, nemaju značajan utjecaj na nogometne klubove u Engleskoj i njihovo financijsko upravljanje.

4. NOGOMET KAO KULTURNI FENOMEN

Sport, univerzalno slavljjen diljem svijeta, ima golemu vrijednost u promicanju jednakosti, pravednosti i osjećaja jedinstva među različitim kulturama i društvima. Načela koja podupiru sport, poput jednakih prilika i poštenog natjecanja, temelj su njegove globalne privlačnosti. Primjerice, standardizacija veličina momčadi u nogometu osigurava ravnopravno natjecanje, omogućujući pošteno i uzbudljivo iskustvo za sudionike i gledatelje. Ova posvećenost pravednosti odjekuje diljem svijeta, njegujući zajedničku strast prema sportu koja nadilazi razlike u ekonomskom statusu i životnim uvjetima. Bilo da je riječ o bogatim gradovima ili manje privilegiranim regijama, ljubav prema sportu djeluje kao zajednička nit koja povezuje ljude. Kako Tomić (2023.) u svom radu ističe, ujedinjujuća moć sporta očituje se u tome kako doprinosi jačanju nacionalnog identiteta, slično kao što su to činile drevne Olimpijske igre, kada su gradovi-države prekidali sukobe kako bi se natjecali. Danas veliki sportski događaji služe kao moderne arene na kojima se nacionalni ponos ističe. Ovi događaji ujedinjuju ljude pod njihovim nacionalnim simbolima, pružajući kolektivni osjećaj svrhe i priliku za svjedočenje pobjedama autsajdera, koje nadahnjuju i podižu cijele nacije. Uspjeh nacionalnih timova često izaziva val ponosa, što dovodi do značajnih ulaganja u sportsku infrastrukturu i dodatno učvršćuje ulogu sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta. Međutim, snažan utjecaj sporta na nacionalni identitet nije bez izazova. Ista strast koja spaja ljude može ih i razdvajati, što se vidi u slučajevima huliganizma i rasnih napetosti koje ponekad narušavaju sportske događaje. Nadalje, politička manipulacija sportom može rezultirati neetičkim postupcima, poput sustavnog dopinga, koji potkopavaju integritet natjecanja. Unatoč tim izazovima, uloga sporta u promicanju jedinstva i kulturnog izražavanja ostaje značajna. Uspješne reprezentacije ne samo da nadahnjuju svoje građane, već i jačaju međunarodni ugled svoje zemlje, kao što su to pokazali i hrvatski nogometni uspjesi na svjetskoj sceni. Zaključno, dok sport ima dubok pozitivan utjecaj na nacionalni identitet i jedinstvo, ključno je pažljivo njime upravljati kako bi se izbjegle zamke negativnog nacionalizma, rasizma i političke zlorabe. Cilj bi trebao biti očuvanje objedinjujućih i nadahnjujućih aspekata sporta, uz istovremeno rješavanje njegovih potencijalnih problema, kako bi sport i dalje služio kao sila dobra u društvima širom svijeta. (Tomić, 2023.)

4.1. Uloga nogometa u oblikovanju nacionalnog identiteta

Nogomet je duboko oblikovao globalnu kulturu, oblikujući tradicije i vrijednosti u različitim društvima. Gledanje utakmica ili navijanje s tribina nadilazi društvene razlike, ujedinjujući ljude te čineći lokalne klubove ključnim točkama zajednica. Odanost navijača često se prenosi s generacije na generaciju, stvarajući snažnu povezanost i identitet unutar tih zajednica. Momčadski dresovi postali su modni simboli koji odražavaju osobni identitet i globalne trendove. Sport također nadahnjuje razne oblike umjetnosti, uključujući filmove koji preispituju kulturne norme i pjesme koje bilježe emocionalne uspone i padove nogometa. Izvan terena, utjecaj nogometa širi se na obrazovanje, politiku i društvene ciljeve. Mnoge dobrotvorne organizacije koriste njegovu popularnost za podizanje svijesti o važnim pitanjima, dok igrači često zagovaraju društvenu pravdu. Kao kamen temeljac engleskog društva, nogomet njeguje nacionalni ponos i oblikuje kolektivni identitet, što je vidljivo u kulturnim fenomenima poput pjesme *It's coming home*, koja simbolizira ulogu sporta u izražavanju engleskog identiteta na međunarodnoj sceni. Britanski nogomet, prožet tradicijom "kulture plemstva", karakterizira agresivan i robustan stil igre koji odražava vrijednosti natjecanja i časti. Taj etos, naslijeđen iz srednjovjekovnog viteštva, dugo je bio ključan za britanski nogomet, gdje se od igrača očekuje žestoko, ali časno natjecanje. Ipak, ovaj izrazito engleski pristup nogometu, iako utjecajan, ne obuhvaća u potpunosti nogometne kulture Walesa, Škotske i Sjeverne Irske, gdje sport služi kao kritički izraz nacionalnog identiteta. Ove nacije često koriste nogomet kao platformu za afirmaciju svojih posebnih identiteta. Na primjer, Škotska utakmice protiv Engleske doživljava kao priliku da se odupre kulturnoj asimilaciji, podržavajući protivnike Engleske. Unatoč zajedničkoj političkoj zajednici, nogometne tradicije Britanskog otočja ostaju raznolike, pri čemu svaka od njih odražava vlastiti nacionalni ponos i kulturnu povijest. Nogomet u Britaniji duboko je isprepleten sa socijalnom strukturom zemlje, posebice njezinom klasnom dinamikom. Većina od 92 profesionalna nogometna kluba u Britaniji ukorijenjena je u bivšim industrijskim gradovima, koji su se razvili tijekom industrijske revolucije kao zabava za zajednice radničke klase. Iako su te industrije s vremenom propale, navijačka baza se razvijala, a nova generacija, naslijeđivši ljubav prema nogometu od svojih roditelja, nastavila je podržavati svoje lokalne klubove. Današnja britanska nogometna publika predstavlja raznoliku mješavinu društvenih klasa, od fizičkih radnika do korporativnih

rukovoditelja, što odražava složenu klasnu svijest koja nastavlja oblikovati britansko društvo i njegovu nogometnu kulturu. Unatoč promjenama u društvenom krajoliku sporta, nogomet ostaje snažna kulturna sila u Britaniji, odražavajući povijesne napetosti i trajne izazove između tradicije i moderniteta. (Zhang, 2020.)

Kako se uloga nogometa u društvu razvijala, tako je rastao i njegov utjecaj na nacionalni identitet, posebno unutar engleske muške nogometne reprezentacije. Koncept *whakapapa*, ukorijenjen u maorskoj kulturi, naglašava pripadnost i snagu unutar zajednice, pružajući osjećaj kontinuiteta. Owen Eastwood, trener s maorskim podrijetlom, uveo je ovaj koncept u englesku nogometnu reprezentaciju kako bi ojačao identitet i jedinstvo momčadi. Eastwood je otkrio da igrači imaju poteškoća s povezivanjem s bogatom poviješću engleskog nogometa, često se mučeći artikulirati značenje igranja za Englesku. U svojoj knjizi *Belonging: The Ancient Code of Togetherness*, Eastwood ističe kako se povijest i identitet momčadi rijetko raspravljaju, dok vanjski pritisci oblikuju percepciju igrača. Njegov cilj bio je izgraditi snažan osjećaj pripadnosti kroz inicijative poput "engleske DNK", koje su kombinirale taktičku koheziju i kulturni identitet. Uvođenjem "naslijeđenih brojeva" i formalizacijom nastupa igrači su se povezali s poviješću momčadi, dok je istraživanje simbola poput grba s tri lava dodatno pojačalo tu povezanost. Fokus na osobne priče i integracija različitih identiteta, osobito kod mlađih igrača i onih s dvojnim državljanstvom, postali su ključni za izgradnju timskog identiteta. Taj pristup obuhvaća i praktične vježbe, poput treninga s Kraljevskim marincima, osmišljenih da potaknu timski rad i izbace igrače iz njihove zone udobnosti. Ovaj holistički pristup, utemeljen na konceptu *whakapapa*, naglašava doprinos timu i njegovo naslijeđe, što sve više odjekuje u engleskoj momčadi dok nastoji izgraditi svoje buduće naslijeđe. (Službena stranica The Athletic, pristupljeno 5.6.2024.)

Ovaj napor da se preoblikuje momčadski identitet i kulturološke veze u oštrom je kontrastu s problematičnom poviješću rasizma i isključivanja koja je zahvatila engleski nogomet. Dvije godine nakon Engleske pobjede na Svjetskom prvenstvu 1966., konzervativni zastupnik Enoch Powell održao je svoj zloglasni "govor o rijekama krvi", predviđajući nasilni rasni sukob uslijed imigracije iz bivših kolonija. Ova retorika postala je slogan krajnje desničarskih skupina poput Nacionalne fronte (NF), koje su nogomet koristile kao platformu za promicanje svoje isključive vizije i

širenje rasizma. NF se infiltrirao na utakmice, stvarajući atmosferu straha i neprijateljstva. Tijekom 1970-ih i 1980-ih, nogomet je bio pogođen rasizmom i huliganizmom. Igrači poput Benjamina Odoje i Viv Andersona suočavali su se s teškim rasističkim zlostavljanjem. Chris Kamara i Clyde Best također su iskusili rasizam, dok su "skinheadsi" i druge krajnje desničarske skupine terorizirali etnički raznolike zajednice. Engleski nogometni savez (FA) kasnije je priznao svoju neaktivnost u borbi protiv rasizma, što je spriječilo karijere mnogih igrača iz etničkih manjina. FA je često ignorirao društvene probleme, dopuštajući NF-u i sličnim grupama da šire toksičnu atmosferu. Izvan stadiona, krajnje desničarske skupine proširile su zastrašivanje na ulice, posebno na dane utakmica. Nasilje u engleskom nogometu dostiglo je vrhunac s katastrofom na Heyselu 1985., kada su sukobi između navijača Liverpoola i Juventusa rezultirali s 39 smrtnih slučajeva i petogodišnjom zabranom engleskim klubovima sudjelovanja u europskim natjecanjima. Ova "engleska bolest", kako je nazvano nasilje, dodatno je učvrstila asocijaciju engleskog nogometa s agresijom i isključivanjem, dok su bijeli nacionalisti prisvojili simboliku reprezentacije za svoju usku viziju engleskosti. (Službena stranica Cherwell, pristupljeno 6.6.2024.)

1990-e donijele su značajan preporod engleskog nogometa, oličen stvaranjem engleske Premier lige (EPL). Kako su elitni klubovi težili financijskom rastu kroz izdašne televizijske i sponzorske ugovore, posebice sa Sky TV-om, sport je doživio transformaciju, privlačeći vrhunske strane talente i podižući plaće igrača i cijene ulaznica. Gibbons (2014.) u svom djelu ističe kako je ovo doba također vidjelo da se navijače sve više gleda kao na 'potrošače' unutar komercijaliziranog nogometnog krajolika. Ipak, usred ove globalne promjene, regionalni identitet ostao je jak, posebno među navijačima velikih klubova poput Liverpoola i Manchester Uniteda. Ti su navijači počeli davati prednost europskim natjecanjima, stvarajući regionalne identitete koji su često zasjenjivali njihove nacionalne veze. Međudjelovanje lokalnih, nacionalnih i europskih identiteta postalo je izraženije, s "glokalizacijom" koja je elitnim klubovima omogućila promicanje lokalnih simbola na globalnoj sceni, dok su klubovi niže lige i njihovi navijači zadržali duboko ukorijenjenu povezanost s lokalnim tradicijama. Uloga pubova kao društvenih središta također je evoluirala, s više navijača koji odlučuju gledati utakmice u pubovima zbog prijenosa EPL-a uživo na satelitsku televiziju i modernizacije stadiona. Ova evolucija ističe kako su, unatoč

globalnim utjecajima, regionalne i lokalne tradicije nastavile oblikovati identitete engleskih nogometnih navijača. (Gibbons, 2014.)

U posljednjim godinama engleska muška nogometna reprezentacija usvojila je novi pristup koji uključuje političke dimenzije sporta, s ciljem borbe protiv rasizma i promicanja uključenosti. Igrači poput Marcusa Rashforda, koji je predvodio kampanju za besplatne školske obroke tijekom pandemije, i Raheema Sterlinga, koji se zalaže za rasnu pravdu, iskoristili su svoje platforme za poticanje pozitivnih promjena. Pod vodstvom Garetha Southgatea, momčad je uložila značajne napore da se suprotstavi mržnji i diskriminaciji, uključujući klečanje prije utakmica i nošenje duginih traka u znak solidarnosti s LGBTQI+ zajednicama. Southgateovo javno pismo pred Europsko prvenstvo 2020. naglasilo je posvećenost igrača pitanjima jednakosti i inkluzivnosti, odražavajući njihovu želju da nogomet bude snaga za pozitivne promjene. Engleska momčad, jedna od najrasnije različitijih na turniru, predstavljala je viziju inkluzivnije Engleske koja nadilazi rasu, nasljeđe i identitet. Međutim, nakon što su Marcus Rashford, Jadon Sancho i Bukayo Saka promašili jedanaesterce u finalu, suočili su se s valom rasističkog zlostavljanja. Ovaj incident istaknuo je duboko ukorijenjene rasističke struje u engleskom društvu, podsjećajući da inkluzivna vizija engleskosti koju tim predstavlja još uvijek nije potpuno ostvarena. Nasljeđe krajnje desnice u engleskom nogometu, iako se može činiti udaljenim, i dalje predstavlja izazov u borbi za istinski uključivo društvo. (Službena stranica Cherwell, pristupljeno 6.6.2024.)

Kako bismo u potpunosti razumjeli izazove s kojima se engleski tim suočava u potrazi za inkluzivnijom vizijom, korisno je osvrnuti se na studiju koju je Tom Gibbons (2011.) proveo između 2006. i 2009. godine, a koja pruža dublji uvid u evoluirajuću prirodu engleskog nacionalnog identiteta. Ovo istraživanje, koje je uključivalo prikupljanje odgovora navijača tijekom velikih turnira, otkriva kako se kompleksnost nacionalnog identiteta manifestira među nogometnim navijačima. Analizirajući podatke iz ovih ključnih trenutaka, možemo bolje razumjeti različite percepcije engleskosti i zamršeni odnos između nogometnih navijača i nacionalnog identiteta. Ova povijesna perspektiva naglašava kontrast između progresivnih koraka koje je napravio trenutni tim i nijansiranije stvarnosti osjećaja navijača tijekom tog razdoblja. Gibbonsovo istraživanje donijelo je 1,355 valjanih odgovora, pružajući uvid u osjećaje engleskih nogometnih navijača. Otkrivena je duboka povezanost nacionalnog

identiteta: oko 60% ispitanika identificira se kao Englezi, dok 30% sebe vidi kao Britance. Neki navijači ističu lokalne ili europske identitete više od nacionalnih. Ovaj složen identitet utječe na percepciju reprezentacije, koja varira s uspjehom momčadi. Ispitanici koji se snažno identificiraju kao Englezi imaju različit osjećaj povezanosti s reprezentacijom, što sugerira da je nacionalni ponos povezan s učinkom momčadi. Regionalne razlike, poput osjećaja manjih sjevernih klubova da su manje zastupljeni, nisu bile statistički značajne. Ova istraživanja dovode u pitanje pojednostavljene stavove da povećanje engleskih simbola označava jedinstveni nacionalni identitet. Umjesto toga, suvremeni europski identiteti su složeni i višestruki, uključujući lokalne, regionalne, nacionalne i globalne aspekte. Također se ističe kako nogometni utjecaj na identitete Škotske, Velšana i Sjevernih Iraca varira, naglašavajući da je stvarnost nacionalnog identiteta i nogometnog navijača mnogo složenija. (Gibbons, 2011.)

4.2. Utjecaj rivalstva među navijačima

Nogometna rivalstva duboko su ukorijenjena u sportu i često su vođena psihološkim i kulturnim čimbenicima. Rivalstva poput onih između Liverpoola i Evertona ili Arsenala i Tottenhama nadmašuju obične preferencije momčadi; ona odražavaju naš osjećaj pripadnosti i otkrivaju dublje aspekte naših identiteta. Sigmund Freudov koncept "das Unheimliche" pomaže objasniti zašto su ta rivalstva toliko emocionalno nabijena. Blizina suparničkih timova, bilo geografski ili statusno, može prijetiti njihovom identitetu, pojačavajući osjećaje natjecanja i neprijateljstva. Na primjer, Evertonovo samoprolašavanje kao "klub naroda" bilo je izravni izazov Liverpoolovoj dominaciji, dok rivalstvo između Manchester Uniteda i Cityja pokazuje kako blisko povezane momčadi često gaje najžešće neprijateljstvo. Ova dinamika, koju Freud opisuje kao "narcisizam malih razlika", pokazuje kako lokalna rivalstva proizlaze iz zajedničkih karakteristika i bliskih susreta, odražavajući dublje nesigurnosti i natjecateljski duh. S razvojem nogometa, nova rivalstva često nastaju uslijed promjena u financijskom uspjehu ili kulturnim trendovima, što ilustrira stalno pregovaranje između natjecanja i identiteta u svijetu nogometa. (Službena stranica The Guardian, pristupljeno 7.6.2024.)

Ova intenzivna rivalstva ne samo da oblikuju timske identitete i kulture navijača, već imaju i značajne ekonomske i društvene utjecaje. Rivalstva poput onih između Barcelone i Real Madrida u španjolskoj ligi ostvaruju značajan prihod kroz povećanje

prodaje ulaznica, ugovora o emitiranju i robe. Ovaj financijski poticaj proteže se na lokalna poduzeća i širu ekonomiju, pokazujući komercijalnu snagu intenzivnog rivalstva. Društveno, rivalstvo igra ključnu ulogu u angažmanu zajednice i formiranju identiteta. Na primjer, manchesterski derbi potiče lokalni ponos i jedinstvo, dok odanost navijača svojim momčadima može oblikovati osobni i društveni identitet. Međutim, upravljanje tim suparništva ključno je za održavanje njihovih pozitivnih učinaka. Sportska upravljačka tijela moraju osigurati da natjecanje ostane zdravo i pošteno, sprječavajući pretjeranu agresiju i promičući poštovanje i sportski duh. Usklađivanjem ovih elemenata, prednosti suparništva—povećan angažman navijača, ekonomski rast i snažan osjećaj zajedništva—mogu se maksimalno povećati uz održavanje pozitivnog sportskog okruženja. (Službena stranica Faster Capital, pristupljeno 6.6.2024.)

Pozitivni aspekti nogometnih rivalstava često su zasjenjeni tamnijom stranom nogometne kulture, posebno huliganizmom. Huliganizam, koji opisuje agresivno i nasilno ponašanje sportskih gledatelja, predstavlja dugotrajan problem u nogometu, osobito u Velikoj Britaniji. Iako nije nov, huliganizam je postao posebno vidljiv od 1960-ih, iako njegovi korijeni sežu u kasno 19. stoljeće. Tada su huligani bili poznati po nerazmjernom nasilju na utakmicama, napadima na protivnike, igrače i suce, što odražava povezanost sporta s radničkom klasom i agresivnim ponašanjem. Unatoč smanjenju nasilja tijekom međuratnih godina, 1960-e su donijele novi val huliganizma, potaknut moralnom panikom i rasnim napetostima. Nogometni stadioni postali su poprišta velikih tučnjava i teritorijalnih sukoba bandi, što je na kraju dovelo do povlačenja engleskih momčadi iz europskih natjecanja zbog loše reputacije engleskih navijača. (Službena stranica Politics, pristupljeno 8.6.2024.) Britanska ekonomska kriza 1970-ih i 1980-ih dodatno je pogoršala društvenu situaciju i omogućila navijačima da nasiljem izraze svoje negodovanje prema stanju. Dolazak na vlast premijerke Margaret Thatcher, koja je uvela restriktivnu politiku, privatizaciju i podržala razvoj ekonomskog liberalizma, dodatno je povećao napetosti. Porast nezaposlenosti i inflacije, kao i odluka o uvođenju politike stroge štednje i ekonomije slobodnog tržišta koja je znatno pogodila radničku klasu, ubrzali su napredovanje huliganizma. Nogomet je postao idealan način izražavanja nezadovoljstva mladeži. Neke su skupine huliganstvo shvaćale kao način života i bijeg od svakodnevnog beznađa. (Kasalo-Banić, 2016)

1980-e su bile posebno poznate po nogometnom nasilju, a katastrofa na Heyselu 1985. označila je tragičan preokret. Sukob između navijača Liverpoola i Juventusa doveo je do rušenja zida stadiona, što je rezultiralo s 39 smrtnih slučajeva. Ova tragedija izazvala je široku osudu i dovela do zabrane engleskim momčadima da sudjeluju u europskim natjecanjima do 1990. godine. Kao odgovor, vlada i nogometne vlasti uvele su brojne reforme, uključujući Zakon o javnom redu iz 1986., koji je omogućio izricanje zabrana za huligane, i Zakon o nogometnim gledateljima iz 1989., koji je zabranio prisustvovanje međunarodnim utakmicama za osuđene huligane. Daljnje reforme uključivale su Zakon o neredima u nogometu iz 1999. i Zakon o nogometnim prijestupima iz 1991., koji su se bavili nasiljem na stadionima, dok je škotski Zakon iz 2012. adresirao vjersku mržnju i prijeteće ponašanje. Unatoč ovim naporima, huliganizam ostaje problem, s 1.771 izdanom zabranom prisustvovanja utakmicama i 1.381 uhićenjem povezanih s nogometom samo u sezoni 2019. Incidenti poput napada na kuću izvršnog direktora Manchester Uniteda 2020. i upada navijača bez ulaznica na finale Europskog prvenstva 2020. na Wembleyu ilustriraju tekuću prirodu problema. Porast nasilja povezanog s drogom, posebno kokainom, doveo je do novih intervencija, uključujući strože kazne za drogu i Nacrt zakona o neovisnom nogometnom regulatoru iz svibnja 2022., s ciljem poboljšanja upravljanja nasiljem u nogometu. (Službena stranica Politics, pristupljeno 8.6.2024)

Slika 2. Sukob navijača Liverpoola i Juventusa na Heyselu 1985. godine

Izvor: <https://www.goal.com/en/news/what-happened-at-heysel-juventus-vs-liverpool-european-club-ban-explained/71szgl9t3chj1ffeixroegci8>

5. UTJECAJ MEDIJA NA POPULARIZACIJU I KOMERCIJALIZACIJU SPORTA

Sport je oduvijek igrao važnu ulogu u društvu, a današnja popularnost dodatno se potiče brzim razvojem medija. Elektronički mediji, poput televizije, radija i interneta, ključni su za globalnu vidljivost sporta, omogućujući svakodnevne prijenose i komentare. Iako klasični mediji poput tiska i dalje doprinose, njihov utjecaj je manji u usporedbi s elektroničkim medijima, koji promoviraju i manje zastupljene sportove, dok sponzori koriste ove platforme za proširenje svog utjecaja. Od kraja 19. stoljeća razvoj medija omogućio je sportu da postane globalni fenomen dostupan iz udobnosti doma, čime je sport postao važan dio društvenog i ekonomskog života. Elektronički mediji ne samo da povećavaju dostupnost sportskih sadržaja, već i mijenjaju način na koji se sport doživljava, ali donose i negativne aspekte poput narušavanja privatnosti sportaša i povećanja pritiska. Komercijalizacija sporta kroz marketing i sponzorstva ključna je za financijsku stabilnost sportskih organizacija. Veliki sportski događaji često uključuju skupe reklame, a transferi sportaša često imaju marketinške motive. Razlike u zaradama među sportašima odražavaju ekonomsku vrijednost sporta, pri čemu vrhunski sportaši zarađuju velike iznose zahvaljujući sofisticiranim marketinškim strategijama. (Bartoš, 2012.)

5.1. Razvoj nogometa na TV-u i njegov utjecaj na Premier ligu

Nogomet je dugo bio sastavni dio britanske kulture, a njegov odnos s televizijom igra ključnu ulogu u njegovoj evoluciji. Od skromnih početaka televizijskog prijenosa nogometa 1930-ih do revolucionarnih ugovora o emitiranju u eri Premier lige, televizija je bila ključna u približavanju igre masama i oblikovanju načina na koji se navijači druže sa svojim omiljenim momčadima. Kako se medijsko okruženje nastavlja mijenjati, osobito s porastom digitalnih platformi, televizija ostaje dominantna snaga u nogometu, ostvarujući značajne prihode i održavajući istaknutost sporta na globalnoj sceni.

Putovanje nogometa na TV-u počelo je 1930-ih, s prvom televizijskom utakmicom između Arsenala i njihovih rezervi 16. rujna 1937. Ovo rano emitiranje bio je skroman početak, budući da je prvi puni prijenos utakmice — finale FA kupa 1938. — bio dostupan samo maloj publici zbog ograničenog broja televizora u to vrijeme.

Nogometna liga u početku je bila oprezna s opsežnim TV prijenosom, zabrinuta da bi to moglo smanjiti posjećenost utakmica. Međutim, krajolik se počeo značajno mijenjati s pokretanjem FA Premier lige 1992., što je označilo ključnu promjenu u prijenosu nogometa. Za razliku od prijašnjih ugovora, TV prihodi iz Premier lige sada su izravno dodijeljeni klubovima, povećavajući financijske izgleda i prilike za emitiranje. Revolucionarni ugovor Sky TV-a, vrijedan 304 milijuna funti, koji je kasnije povećan na 650 milijuna funti, donio je revoluciju u prijenosu uživo i uspostavio novu eru za sport. Evolucija nogometa na televiziji Ujedinjenog Kraljevstva od 1960. do 2000. naglašava ovu transformaciju, s prekretnicama poput izravnog prijenosa finala Inter-Cities Fairs Cupa 1960., uvođenja nogometnih naglašavanja programa poput ITV-ovih "Shoot" i "Match of the Week," te prvih prijenosa velikih finala u boji 1968. i 1971. Kasne 1980-e i rane 1990-e obilježene su pojavom Sky Televisiona i pokretanjem Sky Sportsa 1992., koji je revolucionirao prijenos nogometa s programom "Monday Night Football." Ova evolucija ne odražava samo sve veću važnost i dostupnost nogometa, već također ukazuje na to kako će budući napredak tehnologije nastaviti poboljšavati iskustva navijača i širiti globalni doseg sporta. (Službena stranica Medium, pristupljeno 9.6.2024.)

Televizija je dugo bila ključna za popularizaciju nogometa i i dalje ostaje primarna platforma za praćenje utakmica, unatoč porastu interneta. TV prava su ključna za uspjeh nogometnih liga, s Premier ligom kao vodećom u prihodima. Od 2016. do 2019., Premier liga je zaradila oko 10 milijardi eura od TV prava, pri čemu je 7 milijardi dolara došlo od domaćih ugovora. Ova brojka ističe konkurentnost Premier lige, s njenim zvijezdama, vrhunskim trenerima i modernim stadionima. Međutim, utakmice iz drugih liga ponekad privlače veću publiku zbog različitih sustava i marketinških strategija. Engleski model, koji ograničava prijenose uživo na 168 utakmica, potiče osobno prisustvo navijača i poboljšava atmosferu na stadionima. Nasuprot tome, druge lige koje prenose sve utakmice mogu imati manju gledanost zbog manje modernih stadiona i slabije dinamične TV prezentacije. Premier liga je uspješno povećala svoju globalnu vrijednost, dok se druge lige suočavaju s izazovima u postizanju sličnih rezultata. (Službena stranica Globesoccer, pristupljeno 9.6.2024.)

U tom kontekstu, Premier liga je nedavno sklopila inovativan ugovor o TV pravima sa Sky i TNT Sports, vrijedan 6,7 milijardi funti, koji će stupiti na snagu od sezone

2025./26. i trajati četiri godine. Ovaj značajan sporazum značajno će povećati broj prijenosa utakmica uživo, pri čemu će Sky emitirati 215 utakmica, uključujući sve utakmice posljednjeg dana sezone, dok će TNT prikazati 52 utakmice. Po prvi put, svaka utakmica izvan tradicionalnog subotnjeg početka u 15 sati prenosit će se uživo u Ujedinjenom Kraljevstvu, čime postaje najveći ugovor o sportskim medijskim pravima ikada u Ujedinjenom Kraljevstvu. Iako godišnji rast prihoda ostaje skroman na 4%, ovaj ugovor naglašava neusporediv status Premier lige kao vodećeg domaćeg nogometnog natjecanja na svijetu, nadmašujući vrijednost nedavnih sporazuma Serie A. Partnerstvo sa Sky-om i TNT-om ne samo da učvršćuje dominaciju lige, već također odražava promjenjive trendove u elektronskim medijima, budući da tehnološke tvrtke pokazuju sve manji interes za natjecanje za ta prava. Ovo proširenje prijenosa uživo moglo bi također potaknuti preispitivanje tradicionalnog pravila o zamračenju subotom u 15 sati, dodatno mijenjajući krajolik prijenosa nogometa. (Službena stranica The Guardian, pristupljeno 10.6.2024.)

Iako je novoosigurani premierligaški ugovor o TV pravima vrijedan 6,7 milijardi funti za razdoblje od 2025. do 2029. značajan, također otkriva zabrinjavajući trend u medijskom krajoliku. Iako Premier liga i dalje ostaje najuspješnija i najpopularnija nogometna liga na svijetu, ovaj ugovor pokazuje smanjenje vrijednosti kada se prilagodi inflaciji, u usporedbi s prethodnim ugovorima. Proširenje na 99 dodatnih utakmica smanjilo je vrijednost po igri, odražavajući širu promjenu u vrednovanju emitiranja. Ovaj pad ne ukazuje na opadanje interesa za Premier ligu—stadioni su i dalje puni, a globalni angažman navijača ostaje jak. Umjesto toga, otkriva promjene u industriji emitiranja, gdje mreže postaju opreznije nakon što su prethodnih godina preplatile prava. Dok televizijske kuće preispituju svoja ulaganja, čini se da model Premier lige doseže svoj vrhunac. Smanjenje vrijednosti po utakmici, zajedno s općim smanjenjem vrijednosti medijskih prava, sugerira da bi nogometni klubovi mogli morati tražiti alternativne izvore prihoda kako bi očuvali financijsko zdravlje. Ako ne uspiju diversificirati svoje prihode, mogli bi se suočiti s ozbiljnim financijskim izazovima, što čini ovaj ugovor potencijalnim pokazateljem budućih problema. Razvoj medijskih prava ne samo da reflektira promjenjivu ekonomiju sportskog emitiranja, već također postavlja ključna pitanja o budućoj održivosti financijskih modela nogometnih klubova. (Službena stranica ESPN, pristupljeno 10.6.2024.)

5.2. Odnos medija i navijača

Odnos između medija i navijača u nogometu doživio je duboku transformaciju tijekom godina, prelazeći od modela jednosmjernje komunikacije do dinamičnog i interaktivnog angažmana. U početku je taj odnos bio prilično ograničen, s lokalnim novinama koje su obožavateljima nudile samo povremene prilike da izraze svoje stavove putem pisama uredniku. Pojava radija i televizije u 20. stoljeću proširila je opseg angažmana navijača, ali je dugi niz godina taj angažman ostao relativno minimalan. Međutim, krajolik se počeo značajno mijenjati 1980-ih, kako je medijska industrija postajala sve konkurentnija i prilagođavala svoje strategije kako bi bolje komunicirala s obožavateljima. Ključna prekretnica bila je ponuda BSkyB-a 1992. za ekskluzivno pokrivanje Premier lige, koja je revolucionirala dinamiku televizijskog navijača, pružajući "gledateljima iz fotelje" neviđen pristup globalnom nogometu putem usluga pretplate. Ovaj razvoj ne samo da je proširio doseg nogometa, već je i transformirao navijače iz pasivnih potrošača u aktivne sudionike, s brojnim sportskim kanalima, poput Sky Sports News, koji nude 24/7 praćenje i mogućnosti za navijače da se uključe u studijske debate putem društvenih mreža. Kako su navijači postajali sve aktivniji potrošači medija, odnos između medija i navijača se produbljavao. Ovu promjenu obilježio je veći naglasak na dvosmjernoj komunikaciji, gdje fanovi više nisu bili samo primatelji sadržaja, već i pridonositelji narativu. Novine, suočene s padom prodaje, odgovorile su povećanjem pokrivenosti nogometa kako bi privukle čitatelje, posvećujući čitave odjeljke sportu i nudeći posebne priloge nedjeljom i ponedjeljkom. Ova promjena nije nužno bila znak krize, već prije strateška prilagodba promjenjivom medijskom okruženju, gdje se novine sada natječu s raznim drugim medijima u isporuci vijesti. Radio je također odigrao presudnu ulogu u povećanju angažmana navijača, a komentari utakmica uživo postali su glavna tema i na lokalnom i na nacionalnom radiju. Postaje su poticale interakciju obožavatelja putem poziva, dopuštajući navijačima da raspravljaju o rezultatima utakmica i analizam. Nadalje, uspon interneta dodatno je revolucionirao odnos medija i obožavatelja, omogućivši još izravniji i neposredniji angažman. Do ranih 2000-ih, značajan postotak kućanstava imao je i satelitsku televiziju i pristup internetu, a broj nogometnih navijača koji su se bavili internetskim sadržajem brzo je rastao. Internet ne samo da je omogućio sportskim organizacijama da zaobiđu tradicionalne medije i izravno komuniciraju s navijačima putem službenih klupskih web stranica, već je

također omogućio navijačima da postanu aktivniji sudionici u medijskom okruženju. U ovoj eri došlo je do razvoja "novih" medija, koji su obožavateljima omogućili neviđeni pristup ažuriranjima u stvarnom vremenu i prilike za interakciju sa sadržajem na interaktivniji način. Općenito, evolucija odnosa medija i obožavatelja obilježena je pomakom od pasivne konzumacije prema aktivnom sudjelovanju, potaknutom promjenama u tradicionalnim i novim medijima. Kako je popularnost nogometa rasla, tradicionalni mediji poput novina i radija prilagodili su se aktivnijem uključivanju navijača, dok je internet pružio platformu za još izravniji angažman. Danas se ovaj odnos nastavlja razvijati, a službene klupske web stranice i lokalne novine igraju ključnu ulogu u načinu na koji navijači stupaju u kontakt sa svojim klubovima i širom nogometnom kulturom, pokazujući stalnu važnost medija u oblikovanju navijačkog iskustva. (Cleland, 2011.)

5.2.1. Utjecaj društvenih medija

Društveni mediji revolucionizirali su sportsku industriju, omogućujući navijačima da u stvarnom vremenu komuniciraju s timovima i sportašima, često nadmašujući utjecaj tradicionalnih TV prijenosa. Platforme poput Instagrama, TikToka i X-a postale su ključne za sportski sadržaj, dok Facebook i YouTube privlače veliki broj obožavatelja. Primjeri računa Real Madrida i Cristiana Ronalda ilustriraju moć društvenih medija. Pandemija COVID-19 ubrzala je ovaj razvoj, omogućujući izravan pristup igračima putem novih komunikacijskih kanala. Društveni mediji sada igraju ključnu ulogu u sportskom marketingu i globalnom angažmanu, nudeći timovima i ligama nove načine za povezivanje s navijačima i povećanje prihoda. Prihvatanje ovih platformi postalo je presudno za konkurentnost u digitalnom dobu, postavljajući novi standard za interakciju s publikom. Iako nude osobniji kanal komunikacije, društveni mediji donose i izazove poput izloženosti trolovima i uvredama. Ipak, njihov utjecaj na odnose između nogometaša i navijača bio je značajan, omogućujući dublje i interaktivnije veze. (Službena stranica Marjon University, pristupljeno 11.6.2024.)

Ovaj transformativni učinak društvenih medija na odnose između navijača i igrača odražava se i u strateškom pristupu koji nogometni klubovi diljem svijeta koriste kako bi povećali svoju prisutnost i poboljšali komunikaciju s publikom. Primjer takve uspješne strategije zabilježen je tijekom Eura 2020., kada je Engleska iskoristila različite platforme društvenih medija za stvaranje sadržaja koji je privukao i zadržao

pažnju navijača. Njihova prisutnost na društvenim mrežama, s milijunima pratitelja, omogućila je dijeljenje raznolikog sadržaja, od istaknutih trenutaka i videozapisa s treninga do grafika s dana utakmice, održavajući visoku razinu angažmana. TikTok se posebno istaknuo kroz kreativne i interaktivne sadržaje, poput razigranih videa, pokazujući svoju ključnu ulogu u privlačenju pažnje navijača. (McCaughan, 2022.)

Iako su društveni mediji značajno promijenili način na koji navijači, igrači i klubovi međusobno komuniciraju, donijeli su i negativne aspekte u nogomet. S jedne strane, omogućili su dublji angažman i izgradnju zajednice, ali s druge strane, postali su prostor za zabrinjavajući porast rasnog zlostavljanja i invaziju u privatne živote igrača. Ovo neprijateljsko okruženje dovelo je do zahtjeva za obaveznom provjerom korisnika kako bi se suzbilo sve veće zloupotrebe. Igrači i klubovi kritizirali su platforme zbog toga što su postale mjesta gdje se neprijateljstvo navijača, posebno nakon loših rezultata, može lako manifestirati, što može negativno utjecati na samopouzdanje igrača i ugroziti integritet sporta. Rasno zlostavljanje usmjereno na Marcusa Rashforda, Bukayu Saku i Jadona Sancha nakon Eura 2020. pokazuje ozbiljnost ovog problema. Kako se broj ovakvih incidenata povećava, nameće se pitanje: postaju li društveni mediji sve otrovnije okruženje u svijetu sporta? (Službena stranica Culture in sports, pristupljeno 10.6.2024.)

Društveni mediji također su donijeli dva velika izazova u nogometne rasprave: širenje dezinformacija i stalno isticanje svake pogreške, što može iskriviti nasljeđe i reputaciju igrača. Ova intenzivna analiza odražava širu promjenu u medijskoj dinamici. Danas, s otprilike 4,65 milijardi korisnika društvenih medija širom svijeta, svaka pogreška igrača uvećava se i ostaje sačuvana na neodređeno vrijeme. Primjerice, povremene pogreške Alissona Beckera, unatoč njegovom statusu jednog od najboljih svjetskih vratara, često su preuveličane, što iskrivljuje percepciju njegove ukupne izvedbe. Harry Maguire suočava se sa sličnim problemima; njegove kritike često se temelje na izvučenim snimkama izvan konteksta i ciljanim objavama, što dovodi do pretjeranog naglašavanja njegovih slabosti. Za razliku od prošlih vremena, kada su pogreške igrača privlačile samo privremenu pažnju medija i brzo bile zaboravljene, društveni mediji danas osiguravaju trajnu vidljivost tih pogrešaka. Ovaj stalni fokus na nedostatke i senzacionalizam transformirao je digitalni prostor u oštrog kritičara nogometaša, često prikazujući njihove slabosti i zasjenjujući njihova postignuća. Kao

rezultat toga, karijere igrača sada su podložne intenzivnijem i često nepravednom javnom nadzoru, što utječe na njihovu reputaciju i način na koji će biti zapamćeni u svijetu sporta. (Službena stranica New Thinking, pristupljeno 12.6.2024.)

5.3. Uloga novinarstva u oblikovanju javnog mišljenja o igračima i klubovima

Sportsko novinarstvo u Britaniji ima dugu povijest koja počinje 1820-ih s radovima poput "Život u Londonu" Piercea Egana. Početkom 20. stoljeća, s pojavom tabloida poput *The Daily Mirrora*, sportsko izvještavanje značajno se proširilo i danas je ključan dio tiskane, elektronske i online medijske scene. Dok je nekoć bilo viđeno kao "meko novinarstvo" sklono senzacionalizmu, postalo je važan segment tabloida kao što je *Daily Mail*, koji posvećuje oko 10% svog prostora sportu, te kvalitetnih novina poput *The Timesa* i *The Guardian*a, koje su proširile svoje sportske rubrike. Nogomet, kao nacionalni sport u Britaniji, dobio je opsežnu medijsku pokrivenost koja uključuje analize i rasprave. Ovaj visoki profil donosi intenzivan medijski nadzor, koji često miješa terenske nastupe s osobnim životima i skandalima. Iako sportsko novinarstvo ima značajnu ulogu, često se smatra manje ozbiljnim u usporedbi s financijama ili politikom, što dovodi do manjka dubinskih istraživanja o prikazivanju nogometaša. Analize britanskih novina iz 2018. godine otkrile su razlike u prikazivanju nogometaša među različitim vrstama medija. Tabloidi poput *The Sun*a posvećuju više prostora nogometu i često ističu osobne živote i skandale, dok broadsheet novine poput *The Guardian*a fokusiraju na ozbiljne teme i angažman u zajednici. Čak i umirovljeni nogometaši poput Franka Lamparda privlače pažnju zbog trivijalnih razloga, dok su igrači Premier lige i nacionalnih timova podložni većem nadzoru i kritikama zbog visokih očekivanja i statusa slavni sportaša. (Canter, Dot Grau, 2019.)

Mediji su ključni u stvaranju drame u sportu, posebno kroz javnu kritiku. Na primjer, nakon pobjede Chelseaja nad Crystal Palaceom 4. studenoga 2018., koja je izgledala kao povratak forme, klub je ubrzo doživio pad. Ovaj pad usmjerio je medijsku pažnju na menadžera Maurizia Sarrija, čiji je položaj postao upitan nakon poraza od Manchester Uniteda u FA Kupu. Naslovi poput "Sarri je gotov" dodatno su pogoršali situaciju, koristeći krize za stvaranje dramatičnih narativa. Medijski pritisak može destabilizirati timove, utjecati na menadžerske pozicije i čak oblikovati sudbine klubova. U digitalnom dobu, gdje se svaka radnja prati na različitim platformama, igrači i menadžeri su pod stalnim nadzorom, što može negativno utjecati na njihovu

psihu i performanse. Primjeri uključuju odlazak Antonija Conteja iz Chelseaja zbog medijskih spekulacija o napetostima, unatoč njegovim uspjesima, te probleme Joséa Mourinha u Manchester Unitedu, koji su se pogoršali pod medijskim pritiskom zbog nesuglasica s igračima. Ovi slučajevi pokazuju kako medijski narativi oblikuju nogometni svijet, utječući na javno mnijenje i unutarnju dinamiku klubova, često s dugoročnim posljedicama. (Službena stranica Palatinate, pristupljeno 12.6.2024.)

Gary Lineker nedavno je izrazio svoju frustraciju zbog onoga što smatra specifičnim problemom engleskih medija: potkopavanjem morala igrača prije velikih natjecanja. Ovo je mišljenje izrazio kao odgovor na medijsku pomamu oko Raheema Sterlinga, koji je bio kritiziran zbog tetovaže pištolja na nozi, posvete svom preminulom ocu. Reakcija protiv Sterlinga na društvenim mrežama istaknula je širi problem, a mnogi smatraju da su engleski mediji neuobičajeno oštri u usporedbi s medijima iz drugih zemalja. BBC je usporedio medijsku pokrivenost u zemljama pobjednicama Svjetskog prvenstva, uključujući Englesku, Njemačku, Španjolsku, Brazil i Argentinu. Istraživanje je pokazalo da je medijsko izvještavanje u svim tim zemljama bilo uglavnom neutralno, usmjereno na transfere, fitness i nenametljiva osobna izvješća, dok su engleski mediji pokazali posebno kritičan stav. Konkretno, samo 9% članaka o engleskim igračima bilo je pozitivno, naspram 14% u Španjolskoj i 13% u Brazilu. Španjolski mediji su čak objavili dvostruko više pozitivnih nego negativnih članaka, unatoč nedavnim poteškoćama, što odražava podršku igračima i naglašava jake strane momčadi. Njemački mediji, iako kritični, više su se usredotočili na politička pitanja vezana uz igrače poput İlkaya Gündoğana i Mesuta Özila nego na osobna pitanja. Sveukupno, usporedba sugerira da su engleski mediji među najkritičnijima, s 9% negativne pokrivenosti, dok njemački mediji također pokazuju značajnu kritiku, ali s drugačijim fokusom. To ukazuje na to da, iako oštra medijska provjera nije jedinstvena za Englesku, njen intenzitet i fokus na osobna pitanja čine je posebno izraženom. (Službena stranica BBC, pristupljeno 13.6.2024.)

5.3.1. Rasizam u sportskom novinarstvu

Unatoč neuspjehu Engleske u finalu Eura 2024., nedostatak rasnog zlostavljanja prema određenim igračima pruža malu utjehu u odnosu na događaje nakon finala Eura 2020., kada su Bukayo Saka, Jadon Sancho i Marcus Rashford bili mete rasističkih napada. Sjećanje na te incidente, uz stalnu prisutnost rasizma u nogometu, uključujući

nepravednu krivicu koju je Saka snosio zbog poraza od Islanda i nedavne presude za rasističko zlostavljanje u engleskoj League One, ukazuje na kontinuirane probleme. Iako je javnost pružila značajnu podršku igračima, rasizam i dalje ostaje ozbiljan problem. U razgovoru s osam profesionalnih i poluprofesionalnih nogometaša u Engleskoj različitih etničkih pozadina, The Conversation je otkrio da rasno zlostavljanje uzrokuje tešku psihološku patnju, uključujući tjeskobu, strah, tugu, pa čak i suicidalne misli te prijevremeno povlačenje iz sporta. Ove traume značajno utječu na mentalno zdravlje i karijere igrača, s nekima koji se okreću zloupotrebi supstanci ili razvijaju napuhane egoe kao načinom suočavanja. Istraživanje također potvrđuje da se igrači suočavaju s pritiscima da se prilagode pretežno bijelim kulturnim normama, što je kod jednog sudionika dovelo do promjene identiteta i ozbiljnih mentalnih problema, uključujući pokušaj samoubojstva. Ovi rezultati naglašavaju potrebu za dubljim istraživanjem i boljim strategijama intervencije. Preporučeno je povećanje raznolikosti u upravnim odborima i uvođenje kaznenih mjera za timove koji se suočavaju s rasnim incidentima. Kao što je jedan sudionik istaknuo, podrška mentalnom zdravlju trebala bi biti jednako usmjerena na rješavanje traume, što je ključno za buduća istraživanja i politike u nogometu. (Službena stranica The Conversation, pristupljeno 13.6.2024.)

Na BBC Sportu, stručnjaci Ian Wright i Alan Shearer raspravili su problem rasne pristranosti u sportu. Wright je naglasio različito tretiranje tamnopusih i bijelih igrača, uključujući javno rasno zlostavljanje, uznemiravanje na društvenim mrežama i institucionalne prepreke poput podzastupljenosti u trenerskim i upravljačkim ulogama. Istaknuo je pristrane medijske prikaze, uspoređujući negativno uokvirivanje Marcusa Rashforda s pozitivnijim prikazom Phila Fodena. Analiza 1009 pohvalnih komentara pokazuje da tamnopusi igrači često bivaju hvaljeni zbog fizičkih osobina, dok bijeli igrači dobivaju pohvale za inteligenciju i karakter. Ovi komentari odražavaju duboko ukorijenjene rasne stereotipe i imaju stvarne posljedice, uključujući sustavni rasizam i niža akademska očekivanja za tamnopusu mladež. Ključno je da se sportski novinari podvrgnu antirasističkoj obuci i da novinarsko obrazovanje uključi analizu rasnih stereotipa kako bi se smanjila diskriminacija u sportu i šire. (Službena stranica The Conversation, pristupljeno 13.6.2024.)

6. MENADŽMENT U ENGLESKOM NOGOMETU

Menadžment u engleskom nogometu igra ključnu ulogu u oblikovanju uspjeha klubova i održavanju stabilnosti unutar sporta koji je postao globalni fenomen. Uvođenjem sofisticiranih menadžerskih strategija, engleski nogometni klubovi razvili su se u složene organizacije koje upravljaju ne samo sportskim performansama, već i financijama, marketingom te odnosima s navijačima i medijima. Ovo poglavlje analizira kako menadžment unutar engleskog nogometa odgovara na izazove modernog sporta, uključujući financijsko upravljanje, organizacijske strukture i utjecaj vanjskih čimbenika poput Financijskog Fair Playa i globalnih tržišta. Proučavanje ovih aspekata ključno je za razumijevanje načina na koji klubovi upravljaju svojim resursima, donose strateške odluke i prilagođavaju se stalno promjenjivom sportskom okruženju.

6.1. Organizacija nogometnih klubova

Vlasništvo nogometnih klubova u Europi varira prema regulatornim i kulturnim specifičnostima svake zemlje. U Engleskoj, Premier liga koristi test "fit-and-proper-person" od 2004. godine kako bi osigurala da samo pouzdani i kompetentni pojedinci mogu posjedovati ili upravljati klubovima, čime se štiti integritet lige. U Španjolskoj, model "Sociedad Anónima Deportiva" (S.A.D.), uveden 1990., naglašava financijsku stabilnost i transparentnost. Dok većina španjolskih klubova slijedi ovaj model, Real Madrid i FC Barcelona ostaju nekomercijalne sportske udruge, očuvavši tradiciju zajedničke uključenosti. Njemačka primjenjuje pravilo 50+1, uvedeno 1998. godine, koje zahtijeva da članovi kluba zadrže većinu glasačkih prava, omogućujući navijačima da ostanu uključeni u donošenje odluka i sprječava dominaciju profita. Ovaj model također podržava pristupačne cijene ulaznica i jača navijačku kulturu. Trend vlasništva slavnih osoba raste, što ilustrira kupnja Wrexhama od strane Ryana Reynoldsa i Roba McElhenneyja 2020. godine. Ova akvizicija povećala je vidljivost kluba i kroz dokumentarnu seriju pokazala predanost zajednici. U posljednjim godinama, vlasništvo nad europskim nogometnim klubovima promijenilo se s ulaskom međunarodnih investitora. Preuzimanje Manchester Cityja od Abu Dhabi United grupe 2008. godine označilo je početak dominacije klubova s državnom podrškom. Trenutno pet klubova, uključujući City, ima državnu podršku, dok dvanaest klubova, poput Chelseaja i Lyona, kontroliraju privatne investicijske grupe.

Premier liga ostaje najbogatija europska liga, ali potraga za stabilnim prihodima se nastavlja. Iako su investicijski fondovi uložili značajna sredstva, njihovi rezultati u Ligi prvaka često zaostaju za uspješnim modelima poput Real Madrida. Različiti vlasnički modeli, uključujući federativni, asocijativni, višestruki i jednostruki model, oblikuju strategije i upravljanje klubovima. Primjeri poput Abramoviča u Chelseaju i šeika Mansoura u Manchester Cityju odražavaju evoluciju nogometnog vlasništva, s varijacijama u financijskoj održivosti i uspjehu klubova. (Službena stranica Global sports policy review, pristupljeno 14.6.2024.)

Vlasništvo nogometnih klubova u Premier ligi i Europi pokazuje raznolike modele koji odražavaju lokalne regulatorne i kulturne specifičnosti. Strana ulaganja, koja su postala značajna od ranih 2000-ih, činila su 60% svih dioničkih poslova između 2019. i 2023. godine, s najjačim interesom za Englesku i Francusku. Međutim, izravna strana ulaganja pala su za 24% u 2023. godini, što se može pripisati financijskim posljedicama pandemije COVID-19. Tijekom istog razdoblja, rastao je interes za kupnju manjinskih udjela, dok je broj stranih većinskih preuzimanja pao za 58% u 2023. godini, s većinom akvizicija u velikim europskim ligama i engleskom EFL Championshipu. Američka ulaganja, koja su značajno rasla od 2018., činila su 54% svih stranih ulaganja od 2019. do 2023., s gotovo dvije trećine tih ulaganja samo u 2023. godini. Do kraja 2023., 43% od 341 analiziranog kluba imalo je strani kapital, pri čemu je 84% bilo u obliku većinskih udjela. Trend vlasništva više klubova također je rastao, s više od 60% stranih ulaganja u ovaj model. LaLiga2 i francuske lige pokazale su značajan interes za ovu strukturu, pri čemu su američki investitori predvodili 54% tih poslova. Premier liga je svjedočila značajnom pomaku u vlasničkim modelima, uključujući rast američkih ulaganja i vlasništva više klubova. Primjeri poput preuzimanja Arsenala od strane Stana Kroenkea i kupnje Chelseaja za 4,25 milijardi funti od Todda Boehlyja i Clearlake Capitala dodatno potvrđuju ovaj trend. Dok privatni kapital postaje sve utjecajniiji, neki klubovi, poput Tottenhama, ostaju pod dugogodišnjim britanskim vlasništvom, dok drugi, poput West Hama i Wolvesa, imaju kombinaciju lokalnih i međunarodnih dioničara. Ova raznolikost vlasničkih struktura odražava dinamičan krajolik engleskog nogometa i oblikuje njegovu budućnost. (Službena stranica BBC, pristupljeno 13.6.2024.)

Slika 3. Vlasnik Manchester Cityja, Šeik Mansour bin Zayed Al Nahyan

Izvor: <https://www.theguardian.com/football/2023/jun/10/manchester-city-owner-sheikh-mansour-champions-league-final>

6.2. Financijsko upravljanje

Nogomet je doživio značajnu promjenu, prelazeći iz uloge kulturnog simbola i nacionalne ikone u sport vođen sve više financijskim i medijskim silama. Kao dio globalnih financijskih trendova, klubovi su primorani prodavati imovinu, uvoditi interne mjere štednje i oslanjati se na različite izvore prihoda, poput prodaje ulaznica, sponzorstava i TV prava. Ovaj složen financijski okvir jasno se ogleda u brojkama posjećenosti europskih liga. Engleska Premier liga i njemačka Bundesliga dosljedno prednjače, s popunjenosti stadiona većom od 90%, što se može pripisati učinkovitoj raspodjeli TV prava u Premier ligi, pristupačnim cijenama ulaznica i modelima vlasništva navijača u Bundesligi. Nasuprot tome, španjolska i francuska liga bilježe prosječnu posjećenost od oko 70%, dok Serie A zaostaje s oko 60%, što ukazuje na to kako financijske strategije i tržišna dinamika oblikuju angažman navijača i prihode klubova. Dok nogometna ekonomija prolazi kroz značajne promjene u sponzorstvima, s nacionalnim sponzorima koji sve više preuzimaju ulogu velikih komercijalnih brendova, također se odvija transformacija u načinu na koji klubovi generiraju prihode putem televizijskih prava. Primjeri sve prisutnijeg utjecaja nacionalnih sponzora uključuju ulaganje predsjednika Ruande, Paula Kagamea, u Arsenal i partnerstvo Čada s francuskim klubom Metz, što ukazuje na korištenje nogometa za promicanje turizma u zemljama s ograničenim ekonomskim resursima. Na Bliskom istoku, zemlje poput Ujedinjenih Arapskih Emirata i Katara strateški se

preusmjeravaju s tradicionalnih naftnih i plinskih sektora na turizam i slobodno vrijeme. Sponzorstvo Qatar Foundationa u iznosu od 150 milijuna eura za Barcelonu i katarsko preuzimanje Paris Saint-Germaina dio su šire strategije za izgradnju komercijalnih veza na Zapadu i pripremu za post-naftnu budućnost. Slično tome, vlasništvo Abu Dhabi United Grupe nad Manchester Cityjem i New York Cityjem, uz ključnu ulogu Etihad Airwaysa kao sponzora, odražava slične napore na polju diverzifikacije. Azijska tržišta također postaju sve značajnija, s tim da je 38% gledatelja Premier lige bilo iz Kine već 2015., što je trend koji se širi na sve europske lige. U kontekstu ovih promjena, televizijska prava postaju ključni izvor prihoda za vrhunske europske nogometne klubove i lige, pružajući im vitalnu financijsku podršku. Kako se televizijske kuće intenzivno natječu za prava emitiranja ligaških utakmica, klubovi ostvaruju značajne financijske koristi, a njihovi prihodi usko su povezani s uspjehom na domaćim i međunarodnim natjecanjima. Premier liga predstavlja primjer izuzetnog rasta vrijednosti TV prava, od svojih početaka 1992. godine s umjerenih 40 milijuna funti za međunarodna prava emitiranja na Sky Sportsu, do današnjih nevjerojatnih 3,83 milijarde funti. Domaća prava lige prodaju se svake tri godine kroz šest različitih paketa, pri čemu Sky Sports vodi s plaćanjem 9,3 milijuna funti po utakmici za najskuplji paket. Prihodi su pažljivo raspoređeni: 50% se ravnomjerno dijeli među 20 klubova, 25% se dodjeljuje prema plasmanu u ligi, dok preostalih 25% ovisi o broju emitiranih utakmica. Ovaj model ne samo da odražava globalnu dominaciju Premier lige, već i naglašava ključnu ulogu TV prava u oblikovanju financijske strukture nogometa. (Službena stranica Iterpro, pristupljeno 14.6.2024.)

6.2.1. Prihodi i rashodi

Neusporediva globalna popularnost nogometa pretvara se u ogromno poslovno carstvo, pri čemu vrhunski klubovi ostvaruju značajne prihode kroz različite izvore. Ključni dio njihovog financijskog uspjeha čine prava emitiranja; velike lige poput Premier lige i La Lige prodaju ova prava medijskim kućama koje ih distribuiraju putem televizije, streaming platformi i mobilnih aplikacija, a prihod se potom raspodjeljuje među klubovima. Sponzorstva i oglašavanje također igraju ključnu ulogu, s klubovima koji sklapaju visoke ugovore s brendovima poput Nikea i Emiratesa, uz dodatne prihode od oglasa na stadionima i digitalnim zaslonima. Na dan utakmica, klubovi profitiraju od prodaje ulaznica, ugostiteljskih usluga i koncesija,

dok luksuzne VIP lože doprinose dodatnoj zaradi. Transferi igrača dodatno jačaju financijsku stabilnost kluba, dok merchandising pokreće globalnu potražnju za klupskom odjećom i dodacima. Nagradni novac osvojen na natjecanjima poput UEFA Lige prvaka poboljšava financije klubova, dok članstva navijača i pretplate generiraju stabilan prihod kroz ekskluzivne sadržaje i službene usluge strujanja. Klubovi također koriste akademije za mlade za prodaju igrača i naknade za razvoj, te monetiziraju svoju prisutnost na digitalnim i društvenim medijima putem sponzorstava i oglašavanja. Kombinirajući izvanredne performanse na terenu s strateškim financijskim planiranjem i inovativnim marketingom, vrhunski nogometni klubovi ne samo da održavaju, već i šire svoje globalne brendove, pokazujući složenu poslovnu strukturu koja pridonosi njihovom svjetskom uspjehu. (Službena stranica FIFPlay, pristupljeno 15.6.2024.)

Prihodi od sponzorstava u Premier ligi ističu značaj komercijalnih partnerstava u nogometu. Manchester City prednjači s 254,4 milijuna funti, što odražava njihov međunarodni utjecaj i uspješno upravljanje partnerstvima. Slijedi Manchester United s 189,4 milijuna funti, zahvaljujući globalnoj bazi navijača i uspjesima na terenu. Chelsea ostvaruje 152 milijuna funti, što pokazuje snagu svog globalnog brenda i učinkovite komercijalne strategije. Liverpool, Arsenal i Tottenham Hotspur također koriste svoju globalnu prisutnost za poboljšanje financijske izvedbe, iako njihovi prihodi nisu na razini najbogatijih klubova. Klubovi poput Newcastle Uniteda, Evertona i West Ham Uniteda ostvaruju značajne prihode, ali u manjem opsegu. Ove razlike naglašavaju važnost brenda, međunarodne privlačnosti i strateških partnerstava. Sponzorstva su ključna za financijsku stabilnost i rast, spajajući sport s poslovanjem. (Službena stranica Sportsjournal, pristupljeno 15.6.2024.)

Međutim, iako sponzorstva igraju ključnu ulogu u financijskom uspjehu, promjene u nogometnom financijskom krajoliku također su vidljive u prihodu od utakmica. Godine 1992. prihodi od utakmica činili su 43% ukupnog prihoda Premier lige, dok danas čine samo 13%, unatoč njihovom porastu. Ovaj pad odražava promjenu u financijskoj dinamici nogometa, gdje su ugovori o emitiranju i komercijalni prihodi sada ključni. Ipak, prihodi od utakmica i dalje su značajni za neke klubove, ovisno o kapacitetu stadiona i sudjelovanju u natjecanjima. Na primjer, Tottenham Hotspur zarađuje oko 800.000 funti po utakmici od hrane i pića, dok Arsenal ostvaruje gotovo

četvrtinu svog prihoda od aktivnosti na danima utakmica. Osam klubova Premier lige sada zarađuje više od milijun funti od utakmica. Modernizacija stadiona postala je ključna za dugoročnu financijsku stabilnost i globalni profil klubova. Primjeri uključuju obnovu Santiago Bernabéua, koja će uključivati pomični krov i podzemni teren za različite događaje, te novi stadion Tottenhama, koji uz nogometne utakmice nudi NFL utakmice i koncerte, značajno povećavajući prihode. Obnova stadiona potiče lokalni gospodarski rast stvaranjem radnih mjesta i revitalizacijom četvrti. Financiranje ovih projekata uključuje privatne investicije, zajmove i obveznice, poput Barceloninog izdavanja obveznica za rekonstrukciju Camp Noua. Iako obnova stadiona donosi brojne prednosti, uključuje visoke financijske rizike, regulatorne izazove i protivljenje zajednice. Ulaganje u moderne objekte nudi značajne nagrade, uključujući povećanje financijske stabilnosti kluba, globalne privlačnosti i doprinos lokalnom gospodarskom razvoju. (Službena stranica Medium, pristupljeno 16.6.2024.)

U sezoni 2022./23. Premier liga zabilježila je porast prihoda od 11%, dosegnuvši rekordnih 6,1 milijardu funti, zahvaljujući većim prihodima od emitiranja i poboljšanim komercijalnim strategijama. Unatoč ovom povećanju, gubici prije oporezivanja porasli su za 14%, dosegnuvši 685 milijuna funti, zbog visokih troškova plaća i amortizacije igrača. Klubovi iz "velikih šest" (Manchester City, Manchester United, Liverpool, Chelsea, Arsenal i Tottenham Hotspur) ostvarili su prihode između 464 i 718 milijuna funti, dok su ostali klubovi imali prosječne prihode od 184 milijuna funti. Prihodi na dan utakmice postigli su rekordnih 867 milijuna funti zahvaljujući punim stadionima i višim cijenama ulaznica. Komercijalni prihodi povećali su se na gotovo 2 milijarde funti, dok su prihodi od emitiranja porasli na 3,2 milijarde funti. Međutim, troškovi plaća premašili su 4 milijarde funti, a operativna profitabilnost prije trgovanja igračima pala je za 18%, na 393 milijuna funti. Operativni troškovi porasli su na 1,6 milijardi funti, a ukupni gubitak prije oporezivanja iznosio je 685 milijuna funti zbog visokih amortizacija (1,8 milijardi funti) i drugih troškova. Samo četiri kluba prijavila su dobit prije oporezivanja, dok je Aston Villa zabilježila najveći preoporezni gubitak od 120 milijuna funti. Neto dug je porastao na 3,1 milijardu funti, djelomično zbog financiranja infrastrukturnih projekata i klupskih uspona i padova. (Službena stranica Deloitte, pristupljeno 14.6.2024.)

Ova financijska situacija ukazuje na zabrinjavajući trend u kojem rastući troškovi nadmašuju prihode. U nastojanju da se suoči s ovim izazovima, Premier liga poduzima korake prema financijskoj održivosti, uključujući uvođenje novih propisa o financijskom fair playu i smanjenje troškova transfera. Ovi napori predstavljaju prelazak na opreznije fiskalno upravljanje dok liga pokušava uskladiti svoj komercijalni uspjeh s dugoročnom financijskom stabilnošću. Vrhunski klubovi Premier lige predstavljaju primjer kako integracija financijskog planiranja s uspjehom na terenu može rezultirati iznimnim dostignućima. Prosječna tržišna vrijednost kluba Premier lige sada je procijenjena na 1,51 milijardu dolara, dok lideri poput Manchester Uniteda, Liverpoola i Manchester Cityja značajno nadmašuju ovu brojku s procjenama koje prelaze 4 milijarde dolara svaka. Ovi klubovi ne samo da su povećali svoju tržišnu vrijednost, već su i postigli impresivan rast prihoda i operativne dobiti, što potvrđuje njihove uspješne poslovne modele. Na primjer, Manchester United, s procijenjenom vrijednošću od 6 milijardi dolara, koristi svoju globalnu prepoznatljivost za značajan operativni prihod, dok Manchester City, s vrijednošću od 4,99 milijardi dolara, prednjači u ligi s operativnim prihodom od 175 milijuna dolara. Ovaj sveobuhvatan pristup upravljanju klubom, koji uravnotežuje ulaganje u talentirane igrače s održivim financijskim praksama, pruža dragocjene lekcije za sportske organizacije širom svijeta, naglašavajući važnost usklađivanja financijske discipline s natjecateljskim uspjehom za postizanje dugoročnog rasta i profitabilnosti. (Službena stranica Vena solutions, pristupljeno 14.6.2024.)

6.2.2. Financijski Fair Play

Financijski fair play (FFP), koji je UEFA uvela u sezoni 2011./12., osmišljen je kako bi spriječio financijske viškove u nogometu i osigurao da klubovi troše unutar svojih mogućnosti, ograničavajući rashode na prihode ostvarene nogometom i isključujući sredstva bogatih donatora. Cilj ove regulative bio je promicanje financijske stabilnosti i izjednačavanje konkurentskih uvjeta u europskom nogometu. Prema FFP-u, klubovi koji premaše dopuštene financijske pragove mogli su se suočiti s ozbiljnim kaznama, uključujući zabrane transfera, oduzimanje bodova ili novčane kazne. Kako se financijsko okruženje nogometa mijenjalo, tako su se i regulacije prilagodile. Premier liga, primjerice, prešla je s FFP-a na skup "Pravila o dobiti i održivosti", koja postavljaju strože kontrole nad potrošnjom klubova. Prema ovim pravilima, klubovi Premier lige mogu imati gubitak od najviše 105 milijuna funti tijekom trogodišnjeg

razdoblja, pri čemu samo 15 milijuna funti smiju biti pokriveni iz vlastitih sredstava kluba, dok ostatak mora biti osiguran sigurnim financiranjem vlasnika, poput kapitalnih ulaganja, a ne privremenih zajmova. Ova prilagodba ima za cilj sprječavanje oslanjanja klubova na privremene financijske infuzije i promicanje dugoročne financijske stabilnosti. (Službena stranica CBS Sports, pristupljeno 16.6.2024.)

Različita istraživanja sugeriraju da su pravila financijskog fair playa (FFP), umjesto da izjednače uvjete u nogometu, doprinijela povećanju razlike između najjačih i najslabijih timova te smanjila ukupnu konkurentnost. Iako je FFP imao namjeru smanjiti financijske nejednakosti i poboljšati stabilnost, klubovi kao što su Manchester City, PSG i Chelsea koristili su „financijski doping“ kroz velika ulaganja vlasnika, što dovodi u pitanje stvarnu učinkovitost ovih pravila. Istraživanje utjecaja FFP-a na izvedbe Premier lige pokazuje da su u prvoj godini nakon uvođenja pravila timovi iz donjeg tercila značajno poboljšali svoje performanse. Konkretno, povećali su prosječne bodove po utakmici, smanjili gubitke i ostvarili više pobjeda. Međutim, ove koristi su se vremenom smanjivale. S druge strane, timovi iz gornjeg tercila nisu pokazali značajna poboljšanja u rezultatima, a povećali su svoje troškove plaća, što je dodatno produbilo razliku u učinku među klubovima. U dugoročnom razdoblju, utjecaj FFP-a na smanjenje konkurencijskog jaza i poboljšanje financijske stabilnosti bio je ograničen. Timovi iz donjeg tercila nastavili su ostvarivati mala poboljšanja u rezultatima, dok su troškovi plaća timova iz gornjeg tercila značajno porasli bez adekvatnih poboljšanja u performansama. Ovi rezultati sugeriraju da, iako je FFP inicijalno donio koristi timovima iz donjeg tercila, njegove prednosti su se smanjile, a opći uspjeh u postizanju ciljeva financijskog pariteta i poboljšanja konkurencije ostaje upitan. (Jackson, 2023.)

Analiza financijskih podataka iz 37 klubova između 2005. i 2019. godine pokazuje da je FFP pozitivno utjecao na profitabilnost, prvenstveno zbog povećanih prihoda, dok su troškovi ostali stabilni. Sudjelovanje u UEFA Ligi prvaka dodatno poboljšava profitabilnost, dok klubovi u stranom vlasništvu često bilježe veće gubitke zbog velikih ulaganja u pobjede. Zanimljivo je da je rast vrijednosti domaće TV ponude negativno utjecao na profitabilnost. Iako je FFP donekle poboljšao zaduženost u usporedbi s kontrolnim klubovima, učinci su i dalje skromni, s tim da klubovi često

prioritetno ulažu u igrače umjesto da smanjuju dug. Unatoč uspjehu u smanjenju gubitaka i promicanju razborite potrošnje, FFP-ov utjecaj na smanjenje zaduženosti bio je ograničen. (Službena stranica Science Direct, pristupljeno 14.6.2024.)

Ovi rezultati ilustriraju složenost primjene pravila, što se očituje u različitim posljedicama na terenu. Na primjer, Everton je pretrpio značajan odbitak od 10 bodova zbog prijavljenog gubitka od 124,5 milijuna funti, što je premašilo dopuštenu granicu od 105 milijuna funti za 19,5 milijuna funti. Iako su uzeti u obzir utjecaji COVID-19 i određeni odbitni troškovi, loše financijsko upravljanje i navodne obmanjujuće tvrdnje u vezi s financiranjem stadiona i prodajom igrača doveli su do ozbiljnih sankcija. Klubovima je dopušteno pretrpjeti gubitke do 60 milijuna eura u tri godine, ili 90 milijuna eura ako se smatraju financijski stabilnima. Ovi propisi predstavljaju širi napor za promicanje financijske održivosti, dok istovremeno omogućuju određenu fleksibilnost u upravljanju klubovima. Dok se UEFA i Premier liga nastoje prilagoditi novim izazovima, u središtu pažnje nalazi se Manchester City, koji se suočava s 115 točaka optužnice za kršenje financijskih pravila Premier lige. Optužbe uključuju neprecizno izvještavanje o financijskim podacima i ometanje istraga. Klub osporava pravila Premier lige koja se odnose na transakcije s povezanim stranama, ispitujući potencijalno prenapuhane sponzorske ugovore s povezanim subjektima poput Etihad Airwaysa. Ishod ovog slučaja, s početkom saslušanja u rujnu, mogao bi imati značajan utjecaj ne samo na Manchester City, već i na šire financijsko regulatorno okruženje u nogometu. Presuda u korist Cityja mogla bi dovesti do povoljnijih uvjeta za klubove s državnim sponzorstvima, dok bi neuspjeh mogao rezultirati strožim mjerama i većim financijskim posljedicama u cijeloj ligi. Ovaj razvoj regulatornog okvira naglašava stalnu napetost između financijskog nadzora i natjecateljske ravnoteže u nogometu. Kako Premier liga i UEFA nastavljaju prilagodbu svojih financijskih pravila, pažljivo će se pratiti kako će ove promjene utjecati na klubove, njihove financijske strategije i natjecateljski status. Dugoročni rezultati ovih regulatornih prilagodbi oblikovat će financijsko zdravlje i natjecateljsku dinamiku nogometa na nacionalnoj i međunarodnoj razini. (Službena stranica CBS Sports, pristupljeno 16.6.2024.)

7. NOGOMET I POLITIKA

Politika u nogometu odnosi se na utjecaj političkih faktora na sport, uključujući upravljanje i aktivizam igrača. Upravljačka tijela poput FIFA-e i UEFA-e donose odluke pod utjecajem političkih i ekonomskih interesa. Proces odabira domaćina za velika događanja, kao što je FIFA Svjetsko prvenstvo, često uključuje diplomatske napore, lobiranje i političke pregovore. Na nacionalnoj razini, vlade mogu ulagati u nogometnu infrastrukturu i provoditi propise koji utječu na razvoj sporta. Političke napetosti također mogu utjecati na nogomet, pri čemu utakmice između timova iz politički napetih regija mogu imati simboličko značenje. Osim toga, igrači i timovi ponekad koriste svoje platforme za izražavanje političkih stavova ili zagovaranje različitih ciljeva, pokazujući kako je nogomet, iako je u osnovi igra, duboko povezan s društvenim i političkim kontekstom. Sličnu dinamiku možemo primijetiti u promjenama unutar nogometnih natjecanja, gdje ekonomski interesi često oblikuju strukturu sporta. Primjer toga je preuređenje Europskog kupa u Ligu prvaka, što je inicirao Silvio Berlusconi s ciljem povećanja prihoda AC Milana i njegove televizijske postaje Canale5. Tradicionalni nokaut format Europskog kupa, iako uzbudljiv, nije bio dovoljno komercijalno održiv. Berlusconijeva ideja bila je stvoriti format lige koji bi omogućio više utakmica za najbolje europske momčadi i osigurao stalne prihode. Ova promjena ne samo da je transformirala natjecanje, već je pridonijela usponu super-klubova, povećavajući financijski jaz između elitnih momčadi i drugih u njihovim ligama. Potraga za profitom čak je pokrenula rasprave o stvaranju Europske Super lige, što dodatno ograničava natjecanje i mogućnosti za manje klubove. Liberalizam i socijalizam dugo su oblikovali nogometnu taktiku, odražavajući šire društvene ideologije. Timovi inspirirani socijalizmom naglašavaju kolektivni i organizirani pristup, dok liberalne taktike slave individualnu izvrsnost. Ova razlika je vidljiva u klubovima poput Real Madrida i Manchester Uniteda, koji su uspješno koristili liberalna načela, privlačeći zvijezde poput Cristiana Ronalda, koji se ističu u sustavima koji vrednuju individualni izražaj. Isto tako, brazilska reprezentacija utjelovljuje ovu liberalnu filozofiju, omogućujući igračima kreativnu slobodu na terenu. Ovi timovi ne samo da postižu uspjehe, već i pretvaraju nogomet u spektakl, posebno tijekom razdoblja ekonomske prosperitete, poput sredine 20. stoljeća i 1990-ih. (Službena stranica Medium, pristupljeno 17.6.2024.)

Ova interakcija između nogometnih taktika i šire društvene ideologije ne odražava se samo u igri na terenu, već i u načinu na koji sport doprinosi nacionalnom identitetu. Dok liberalna i socijalistička načela utječu na stil igre timova, nogomet se razvija u značajan simbol nacionalnog suvereniteta i jedinstva, posebno za nacije u procesu stvaranja. Recentne geopolitičke promjene, poput raspada europskih multinacionalnih imperija, naglašavaju koliko je nogomet ključan za osjećaj nacionalne svijesti. Za mnoge nove države formiranje nacionalnog nogometnog tima bilo je gotovo jednako važno kao i postizanje članstva u Ujedinjenim narodima, što dodatno pokazuje koliko je sport povezan s pojmovima identiteta i neovisnosti. Nogometne reprezentacije često igraju ključnu ulogu u oblikovanju i jačanju nacionalnog identiteta, osobito u novim ili nestabilnim državama. U vremenima nacionalne nesigurnosti, nogomet pomaže u povezivanju zajednica i poticanju osjećaja pripadnosti. Značajan primjer toga je Hrvatska, gdje je tadašnji predsjednik Franjo Tuđman zahtijevao da se zagrebački nogometni klub Dinamo preimenuje u "Croatia" kako bi se potvrdila neovisnost nacije i distancirala od balkanske i boljševičke prošlosti. Ovaj potez bio je više od simbolične geste; predstavljao je deklaraciju novog hrvatskog identiteta na globalnoj sceni. Klupski uspjesi, posebno pod vodstvom trenera Miroslava Blaževića kada je Dinamo Zagreb osvojio prvenstvo Jugoslavije 1992., značajno su pridonijeli buđenju i učvršćivanju hrvatskog nacionalizma. U vremenima kada su sukobi više unutarnji nego međudržavni, nogomet sve više postaje arena za nacionalna rivalstva i nezadovoljstva. Prema *The Times of London*, nogomet se može vidjeti kao "nastavak rata drugim sredstvima", što odražava trend u kojem sportski događaji služe kao zamjena za izravne vojne sukobe. Dok sport pruža priliku nacijama da se istaknu i riješe povijesne napetosti, također predstavlja manje destruktivan način izražavanja nacionalističkog entuzijazma. Jedan od najpoznatijih primjera povezanosti nogometa i geopolitike je "Nogometni rat" iz 1969. godine između El Salvadora i Hondurasa. Sukob je započeo nakon spornog kvalifikacijskog meča za Svjetsko prvenstvo 8. lipnja 1969., u kojem je Honduras pobijedio El Salvador 1-0, uz nasilje od honduraških navijača. U povratnoj utakmici, El Salvador je pobijedio 3-0, a dva honduraška navijača su poginula. Ovaj incident pogoršao je političke napetosti, što je dovelo do zatvaranja granica i izvlaštenja salvadorskih farmera u Hondurasu. Sukob je kulminirao kratkim, ali intenzivnim četverodnevnom ratom koji je počeo 14. srpnja 1969. i završen prekidom vatre uz posredovanje Organizacije američkih država, što pokazuje koliko nogomet može utjecati na međunarodne odnose. U Jugoslaviji je

nogomet postao polje sukoba nacionalističkih tenzija, posebno 13. ožujka 1990. tijekom utakmice između Dinama i Crvene Zvezde. Sukob među navijačima tih timova rezultirao je s više od šezdeset teško ozlijeđenih. Ova podjela dodatno je istaknuta 26. rujna 1990. na utakmici između splitskog Hajduka i beogradskog Partizana, kada su navijači Hajduka upali na teren i zapalili jugoslavensku zastavu. Ovi incidenti naglasili su slabljenje autoriteta jugoslavenske države i sveprisutne tenzije uoči Domovinskog rata. Međunarodna zajednica nametnula je sankcije Jugoslaviji, zabranjujući nacionalnoj momčadi nastup na Europskom prvenstvu 1992., što je bio način prosvjeda protiv nasilja bez direktne vojne intervencije. Nogomet također može igrati važnu ulogu u mirovnim naporima, što je pokazano 20. ožujka 1994. kada je britanski general Michael Rose organizirao visoko profilnu utakmicu između sarajevskog kluba i UNPROFOR-a usred sukoba u Bosni. Ova utakmica, zaštićena američkim F16-ima, britanskim helikopterima i francuskim transportnim zrakoplovima, simbolizirala je privremeni povratak mira u Sarajevo i pokazala otpornost grada. (Boniface, 1998.)

Iako nogomet često služi kao sredstvo za promicanje mira i jedinstva, jasno je da ga politički režimi koriste za vlastite ciljeve. Povijest Svjetskog prvenstva pokazuje kako je sport bio korišten za propagandu i političke agende, odražavajući složene i ponekad zabrinjavajuće veze između nogometa i moći. Prvo Svjetsko prvenstvo 1930. godine ignorirale su europske sile, koje su ga smatrale nevažnim događajem u bivšim španjolskim i portugalskim kolonijama. Godine 1934. turnir u Mussolinijevoj Italiji korišten je za fašističku propagandu, dok su engleski igrači 1936. u Berlinu bili prisiljeni izvesti nacistički pozdrav, što je pokazalo kako nogomet može biti uključen u političke ceremonije. Afrički bojkot Svjetskog prvenstva 1966. godine zbog FIFA-inih pravila i aparthejda u Južnoj Africi istaknuo je nezadovoljstvo kontinenta globalnim upravljanjem nogometom. Turnir 1978. u Argentini, koji se održao pod brutalnom vojnom diktaturom, ponovio je praksu "sportske obrade", jer je FIFA zanemarila ljudska prava. Svjetsko prvenstvo u Rusiji 2018. godine održano je unatoč međunarodnoj osudi ruske aneksije Krima, a turnir je bio pogođen političkim napetostima, uključujući kontroverze oko predstavljanja Kosova od strane švicarskih igrača. Godine 2020. Premier liga donijela je odluku da igračima dopusti klečanje u znak solidarnosti s pokretom Black Lives Matter, označivši promjenu u pristupu nogometnih organizacija prema političkim pitanjima. Konačno, Svjetsko prvenstvo u

Kataru 2022. postalo je središte političkih i etičkih rasprava zbog tretmana radnika migranata i restriktivnih zakona o homoseksualnosti, što je izazvalo optužbe za zapadno licemjerje. Ovi primjeri ilustriraju složen odnos između nogometa i političke moći, pokazujući kako globalni događaji i lokalne napetosti često dolaze na svjetsku nogometnu pozornicu. (Službena stranica Fair Observer, pristupljeno 17.6.2024.)

7.1. Utjecaj Brexita na engleski nogomet

Referendum o Brexitu iz 2016. godine, koji je doveo do odluke Ujedinjenog Kraljevstva da napusti Europsku uniju, imao je velike posljedice koje su nadmašile trgovinske i valutne promjene te značajno utjecale na nogomet. Prije Brexita, Premier liga i britanski nogomet uživali su u prednostima slobodnog kretanja unutar EU, što je omogućilo jednostavne transfere i zapošljavanje igrača iz drugih članica. No, nakon odlaska iz EU, Zakon o imigraciji iz 2021. godine ukinuo je ovo automatsko pravo i uveo nova ograničenja koja su promijenila način na koji nogomet funkcionira u UK-u. Uvođenjem sustava odobrenja od strane FA, Premier lige i engleske nogometne lige (EFL), regulira se podobnost igrača, trenera i menadžera koji žele raditi u Ujedinjenom Kraljevstvu. Klubovi sada moraju osigurati odobrenje za igrače, pri čemu se bodovi dodjeljuju na temelju kriterija kao što su nastupi za visoko rangirane nacionalne timove ili uspjeh u ligama poput Bundeslige ili La Lige. Postoji i "pravilo automatskog prolaza" za igrače koji su odigrali značajan broj minuta za svoje nacionalne timove, što im omogućuje automatsku podobnost. Oni koji se ne kvalificiraju automatski moraju prikupiti bodove prema kriterijima poput kvalitete kluba i individualnog učinka. Također, menadžeri moraju dobiti licencu i odobrenje, što uključuje profesionalnu trenersku licencu i značajno iskustvo u vrhunskim ligama. Ovaj novi okvir zakomplicirao je transfere igrača, usmjerio fokus na razvoj domaćeg talenta i potencijalno povećao priljev igrača iz Južne Amerike i Afrike, dok se klubovi prilagođavaju novom imigrantskom okruženju. Promjene uzrokovane Brexitom odražavaju šire globalne trendove u nogometu i pokazuju kako političke odluke mogu duboko utjecati na strukturu sporta i njegovih igrača. (Službena stranica Erkut Sogut, pristupljeno 17.6.2024.)

Izvršni direktor Premier lige, Richard Masters, naglasio je da je smanjena dostupnost europskih igrača dovela do povećanja troškova transfera, što je dodatno otežalo financijsku fleksibilnost klubova. Istovremeno, pravila financijskog fair playa (FFP) u

Premier ligi postala su stroža, dodajući dodatne slojeve složenosti i financijskih ograničenja. U ovom novom okruženju, tradicionalne prednosti Premier lige su pod prijetnjom, jer se klubovi sada moraju suočiti s reguliranijim i skupljim tržištem igrača. (Službena stranica Give Me Sport, pristupljeno 18.6.2024.)

U 2017. godini, Premier liga bila je pogođena novim standardima financijskog izvješćivanja koje je uvelo Vijeće za financijsko izvještavanje, a koji su zahtijevali da se terminski ugovori u stranoj valuti evidentiraju po spot tečaju. Ova promjena, zajedno s deprecijacijom funte nakon najave Brexita, rezultirala je značajnim gubitkom od 252,3 milijuna funti nakon oporezivanja. Tvrtka je prijavila ukupni gubitak od 370,8 milijuna funti zbog tih ugovora u stranoj valuti, iako je zabilježila osnovnu dobit nakon oporezivanja od 628.000 funti nakon prilagodbe za promjene u valutnom tečaju. Budući da se prihodi Premier lige primarno generiraju u američkim dolarima i eurima, dok se isplate klubovima vrše u funtama sterlinga, klubovi su izloženi valutnom riziku. Da bi se smanjio ovaj rizik, tvrtka koristi ugovore o izvedenicama u stranoj valuti. Međutim, za klubove koji ne koriste zaštitu od valutnih fluktuacija, devalvacija funte povećala je troškove zadržavanja igrača koji se plaćaju u eurima, dodatno opterećujući financijske resurse u post-Brexit okruženju. (Perry, Steenson, 2019.)

Najvažniji učinak Brexita na nogomet u Ujedinjenom Kraljevstvu bila je promjena u načinu prijelaza europskih igrača, što je radikalno izmijenilo dosadašnji besprijekoran pristup velikom broju talenata. Ove promjene, dodatno komplicirane pandemijom COVID-19, dovele su do toga da britanski klubovi sada moraju prolaziti složenije i administrativno zahtjevnije procese prilikom potpisivanja ugovora s europskim igračima, osobito onima koji ne ispunjavaju uvjete za automatsko odobrenje. Osim toga, ranije spomenuta devalvacija funte sterlinga može pogoršati financijske pritiske, jer prodajni klubovi mogu tražiti veće naknade za transfere, znajući da status njihovih igrača prema novom sustavu može povećati njihovu tržišnu vrijednost. Ipak, Brexit može donijeti i pozitivne promjene za britanski nogomet. Povećana usmjerenost na domaće talente predstavlja značajnu prednost. Smanjenjem prilike za strane igrače, vjerojatno će se više pažnje posvetiti razvoju i integraciji mladih igrača iz akademija u vrhunske momčadi. Također, ograničenja koja Brexit nameće na transfere maloljetnika, a koja se više ne primjenjuju prema pravilima EU-a, pomoći će zadržati

obećavajuće mlade igrače unutar Ujedinjenog Kraljevstva. Kao rezultat, klubovi će imati veći poticaj za ulaganje u razvoj svojih mladih sustava, potencijalno smanjujući rizik od gubitka budućih zvijezda. (Službena stranica Erkut Sogut, pristupljeno 17.6.2024.)

Nakon Brexita, pravo sudjelovanja igrača u engleskoj Premier ligi (EPL) doživjelo je značajne promjene zbog strožih useljeničkih propisa. Prije Brexita, igrači iz EU-a činili su oko 34% EPL-a, dok su međunarodni igrači činili 25%, a domaći igrači 41%. Nakon Brexita, državljani EU-a klasificirani su kao međunarodni igrači, što znači da je otprilike 59% igrača u ligi sada potrebno vizno odobrenje za igranje. Ova promjena stavila je klubove pred izazov, jer su morali ulagati više u transfere i plaće kako bi osigurali podršku upravnog tijela za te igrače. Nakon Brexita, tržište emitiranja engleske Premier lige suočilo se s značajnim promjenama koje su utjecale na prihode i regulatorne aspekte. Ujedinjeno Kraljevstvo, koje je ranije činilo oko 19,8% tržišta emitiranja i kableske televizije u EU, uživalo je u prednostima minimalne harmonizacije EU propisa o emitiranju. U 2016. godini, prihodi od emitiranja i kableske televizije u Ujedinjenom Kraljevstvu iznosili su 20,2 milijarde funti, zahvaljujući oglašavanju, pretplatama i javnim sredstvima. Nakon Brexita, Ujedinjeno Kraljevstvo imalo je priliku da revidira svoje propise o emitiranju, usvajajući protekcionistički pristup koji bi mogao dati veći utjecaj na teritorijalna prava producentima EPL sadržaja. Direktiva o audiovizualnim medijskim uslugama naslijedila je Direktivu o televiziji bez granica i pokušala stvoriti jedinstveno digitalno tržište, ali je ostavila mnogo prostora za nacionalne prilagodbe. Nakon Brexita, regulatorni okvir Ujedinjenog Kraljevstva postao je jedini arbitar u vezi s emitiranjem sadržaja, uključujući sportska prava. Osim toga, Brexit je izazvao zabrinutost oko buduće vrijednosti televizijskih prava i konkurentnosti EPL-a. Devalvacija funte i potencijalni gubitak EU talenata mogli bi utjecati na financijski status EPL-a i ukupnu vrijednost prava emitiranja. Ipak, EPL bi mogao imati koristi od povećane kontrole nad pravima emitiranja, koristeći dodatne prihode kako bi ublažio financijske izazove. (Perry, Steenson, 2019.)

8. DRUŠTVENI ASPEKTI U NOGOMETU

Nogometni klubovi predstavljaju više od sportskih timova; oni su ključni stubovi svojih zajednica, odražavajući lokalni identitet i vrijednosti, kako na terenu, tako i izvan njega. Klubovi pružaju osjećaj pripadnosti i upravljaju emocijama svojih navijača, stvarajući duboke veze koje nadmašuju samo sportske uspjehe. Ova povezanost omogućuje klubovima da se angažiraju u raznim društvenim inicijativama, uključujući obrazovne, zdravstvene i socijalne programe, čime uzvraćaju vjernoj podršci svojih navijača.

U današnjem društvu, koje je sve više usmjereno na znanje i društvenu odgovornost, klubovi moraju briljirati ne samo u sportskim uspjesima, već i u korporativnoj društvenoj odgovornosti (CSR). CSR postaje ključan dio etičkog okvira nogometnih klubova, omogućujući im da koriste svoj utjecaj za poticanje pozitivnih promjena u zajednicama koje predstavljaju. Primjerice, Arsenal je izgradio čvrstu vezu s lokalnom zajednicom kroz različite CSR programe, pokazujući predanost poboljšanju života u okolnim područjima. Povijest nogometa pokazuje kako su klubovi, čak i prije formalizacije CSR-a u 20. stoljeću, već koristili nogomet kao sredstvo za društvene promjene. Prvi nogometni klubovi osnovani su od strane crkava, korporacija, pubova i javnih škola, svi s misijom doprinosa društvu. Crkve su koristile nogomet za pomoć beskućnicima, korporacije su osnovale timove za poboljšanje radne učinkovitosti svojih radnika, pubovi su organizirali utakmice za jačanje zajednice, a javne škole su koristile nogomet za razvoj mladih. Početkom 1980-ih, engleski klubovi postali su svjesniji svoje društvene uloge, osobito nakon rasnih nemira u velikim gradovima kao što su London, Birmingham i Liverpool 1981. godine. Ti nemiri, uzrokovani teškim životnim uvjetima u siromašnim rasnim zajednicama, doveli su do pokretanja vladinih inicijativa poput "Action Sport", koje su poticale sudjelovanje u sportu kao način poboljšanja života u tim područjima. Nogometni klubovi su se pokazali idealnim partnerima zbog njihove duboke povezanosti s lokalnim zajednicama. Danas, engleski nogometni klubovi nastavljaju s društvenim angažmanom kroz volontarizam, filantropiju i razne CSR programe, fokusirajući se na mlade i njihovu budućnost. Mnogi klubovi surađuju s lokalnim školama kako bi ponudili obrazovne inicijative, doprinoseći tako društvenom boljitku i osiguravajući obrazovaniju i odaniju bazu navijača. Ovo ulaganje u zajednicu ne samo da pomaže društvu, već i predstavlja

dugoročno ulaganje u budućnost samih klubova, osiguravajući njihovu stabilnost i uspjeh na duže staze. Kroz ove aktivnosti, nogometni klubovi ne samo da ispunjavaju svoju društvenu odgovornost, već i jačaju svoju poziciju i utjecaj u zajednicama koje ih podržavaju. (Službena stranica Proquest, pristupljeno 18.6.2024.)

Model zaklade postao je ključan za angažman nogometnih klubova Premier lige. Od 23 analizirana kluba, 20 ih je usvojilo ovaj pristup, stvarajući neovisne, neprofitne zaklade koje vode njihove zajedničke projekte. Iako su zaklade odvojene od klubova, čvrsto su povezane s njihovim imenima, što povećava njihov utjecaj u zajednici. Ova neovisnost omogućuje im fokusiranje na prikupljanje sredstava i provedbu inicijativa u zdravstvu, obrazovanju i društvenoj uključenosti. Preostali klubovi održavaju odjele za zajednicu unutar kluba, ali i dalje traže vanjsko financiranje. S vremenom su klubovi proširili svoj angažman na raznolike skupine i komercijalizirana područja oko stadiona. Zaklade se sada fokusiraju na podršku ranjivim skupinama, nudeći programe za mentalno zdravlje, obrazovanje i socijalnu uključenost. Ova promjena ističe prelazak s fokusiranja na geografske granice na rješavanje društvenih potreba i poticanje suradnje, izbjegavajući dupliciranje s inicijativama drugih klubova. Nogometni klubovi angažiraju se u zajednici ne samo zbog etičke odgovornosti, već i zbog poslovnih prednosti. Aktivno sudjelovanje može poboljšati imidž kluba, ojačati veze s lokalnom zajednicom i privući sponzore. Ipak, mnogi klubovi ne povezuju svoje društvene aktivnosti s poslovnim koristima, propuštajući prilike za integraciju u šire poslovne strategije. Poboljšanje usklađenosti između društvenih i komercijalnih odjela moglo bi unaprijediti organizacijsku sinergiju. (James, Jenkins, 2013.)

Ova povezanost između društvenih angažmana i poslovnih koristi postala je posebno očita tijekom pandemije COVID-19. Tijekom tog kriznog razdoblja, klubovi Premier lige dali su značajan doprinos svojim zajednicama, pokazujući svoju duboku povezanost s lokalnim stanovništvom. Iako su utakmice bile obustavljene i navijači izolirani, klubovi su se angažirali u pružanju ključne pomoći. Na primjer, Arsenal je istraživao nove načine pomoći potrebitima u Islingtonu, dok je Aston Villa donirala obroke za beskućnike. Osoblje Bournemoutha proaktivno je pomagalo ranjivim navijačima, a igrači Burnleyja podržali su lokalne banke hrane. Chelsea je ponudio svoj hotel radnicima NHS-a, a Crystal Palace pružio pomoć starijim vlasnicima sezonskih ulaznica. Liverpool i Manchester United zajednički su donirali bankama

hrane, dok su Tottenham i West Ham pokrenuli online inicijative za održavanje veze s navijačima. Kroz donacije hrane, zaštitne opreme i organiziranje virtualnih aktivnosti, klubovi su koristili svoje resurse kako bi zadovoljili hitne potrebe svojih zajednica, osiguravajući da, i bez utakmica, ostanu ključna podrška mnogima. (Službena stranica All Football App, pristupljeno 18.6.2024.)

Ovaj pristup nogometnih klubova u kriznim vremenima pokazuje kako društveni angažman može donijeti opipljive koristi zajednicama, a istovremeno poboljšati imidž i povezanost kluba. Dana 16. siječnja 2023. godine, Engleska nogometna liga (EFL) predstavila je značajno izvješće tijekom svog godišnjeg Tjedna akcije, ističući dubok utjecaj svojih 72 kluba na zajednice diljem Engleske i Walesa. Izvješće, koje obuhvaća razdoblje od 2019. do 2022. godine, pokazuje da su EFL klubovi i njihove društvene organizacije generirali više od 865 milijuna funti društvene vrijednosti u sezoni 2021./22. Ova cifra reflektira značajne uštede i koristi proizašle iz njihovih opsežnih zajedničkih programa, usmjerenih na ključna područja poput fizičkog zdravlja, mentalnog blagostanja, obrazovanja i zapošljavanja. Izvješće EFL Trusta također otkriva neviđene razine angažmana, s klubovima koji su prikupili rekordnih 101 milijun funti, uspostavili 6.744 partnerstva te angažirali gotovo 10.000 zaposlenika i volontera. Pritom, izvješće prikazuje širok doseg EFL klubova, koji su utjecali na preko 840.000 sudionika kroz gotovo 580.000 sati zajedničkih aktivnosti. Ova impresivna podrška bila je posebno vidljiva tijekom pandemije, kada su klubovi pružili više od 42.000 sati pomoći u odgovoru na COVID-19. Tjedan akcije EFL-a, koji traje od 16. do 20. siječnja, nastavlja isticanje transformativne uloge nogometnih klubova u jačanju zajedništva i poticanju društvenih promjena. (Službena stranica Sport for development coalition, pristupljeno 18.6.2024.)

9. BUDUĆNOST NOGOMETA U ENGLJSKOJ

Budućnost nogometa u Ujedinjenom Kraljevstvu bit će obilježena nizom značajnih promjena, vođenih duboko ukorijenjenom kulturnom važnosti sporta i njegovom sposobnošću za inovacije. Kao najpopularniji sport u zemlji, nogomet i dalje osvaja srca milijuna ljudi, od amaterskih igrača do zvijezda Premier lige, a nadolazeće desetljeće obećava donijeti promjene koje će dugoročno oblikovati igru. Jedan od najzapaženijih trendova je brz uspon ženskog nogometa, koji je prerastao iz uskog interesa u široko prihvaćen fenomen. Ženska Super liga bilježi brzi rast, s povećanjem broja gledatelja na stadionima, rastom TV gledanosti i sve većim komercijalnim ulaganjima. Ovaj trend nije ograničen samo na igru; žene sve češće zauzimaju vodeće pozicije u treniranju, suđenju i sportskoj administraciji, što ukazuje na širi kulturni pomak prema rodnoj ravnopravnosti u nogometu. Postoji stvarna mogućnost da bi ženski nogomet uskoro mogao dostići, pa čak i nadmašiti popularnost muške igre, čime bi se temeljno promijenio sportski krajolik u Ujedinjenom Kraljevstvu.

9.1. Tehnološki napredak

Istovremeno s ovom kulturnom promjenom, tehnološki napredak spreman je radikalno promijeniti nogometno iskustvo za igrače i navijače. Iako su roboti na stadionima još uvijek u fazi eksperimentiranja, već sada pokazuju mogućnosti automatizacije u sportu. U posljednjim sezonama uvedena je videotehnologija (VAR), koja, unatoč nekim kontroverzama, postaje sve preciznija kako bi se osigurala pravednost i točnost u donošenju odluka. Osim toga, novi propisi usmjereni na sprječavanje namještanja utakmica i jačanje legitimnosti lige dodatno osiguravaju integritet i transparentnost sporta, što je od sve većeg značaja s obzirom na rastući globalni utjecaj nogometa. (Službena stranica Help The Hatters, pristupljeno 18.6.2024.)

VAR pomaže sucima donoseći preciznije odluke o golovima, jedanaestercima, crvenim kartonima i pogrešnim identifikacijama igrača, smanjujući mogućnost pogrešaka i povećavajući pravednost na terenu. Tehnologija za gol-liniju osigurava da lopta potpuno prelazi gol-crtu, eliminirajući kontroverze i poboljšavajući preciznost. Napredak u analizi performansi, poput GPS-a i akcelerometara, optimizira ključne metrike igrača, poboljšavajući strategije i smanjujući rizik od ozljeda. Tehnologija je

također poboljšala angažman navijača kroz društvene medije i prijenos uživo. Iako ove inovacije donose mnoge prednosti, izazovi poput visokih troškova i prekomjernog oslanjanja na tehnologiju mogu umanjiti ljudski element igre. Stoga je važno uskladiti tehnološke napretke s tradicionalnim vrijednostima nogometa. (Službena stranica Medium, pristupljeno 19.6.2024.)

Od svog uvođenja na početku sezone 2019./20., VAR je značajno utjecao na iskustvo Premier lige, izazivajući raznolike reakcije među navijačima i profesionalcima. Tijekom četiri godine primjene, VAR je bio povod za 14 službenih isprika koje je izdao Professional Game Match Officials Board (PGMOL) zbog počinjenih pogrešaka. Iako je prosječan broj golova po utakmici ostao prilično stabilan, s laganim povećanjem s 2,75 na 2,78, VAR je imao značajniji utjecaj na broj crvenih kartona i jedanaesteraca. Broj crvenih kartona po sezoni smanjio se, s prosječnim brojem od 41,25 nakon implementacije VAR-a, u usporedbi s 46,5 prije njegova uvođenja. To je u skladu s europskim trendom manjeg broja crvenih kartona nakon uvođenja ove tehnologije. S druge strane, prosječan broj dosuđenih jedanaesteraca porastao je s 95 na 104,26 po sezoni, dijelom zahvaljujući ulozi VAR-a u ispravljaju odluka vezanih uz igranje rukom i drugih previđenih incidenata. Sveukupno, iako je VAR promijenio ključne statistike poput broja jedanaesteraca i crvenih kartona, njegov utjecaj na ukupni broj golova po utakmici bio je minimalan, stvarajući nogometno iskustvo koje je detaljnije analizirano i povremeno dramatičnije. (Službena stranica Sports Gazzete, pristupljeno 20.6.2024.)

Dok VAR i dalje oblikuje dinamiku Premier lige, posebno u vezi s jedanaesticima i crvenim kartonima, liga već planira dodatna poboljšanja u suđenju. Od sezone 2024/25, Premier liga će uvesti poluautomatiziranu tehnologiju zaleđa, značajnu nadogradnju osmišljenu za rješavanje dugotrajnih problema s VAR-om. Ova napredna tehnologija, koja je već u uporabi u Ligi prvaka, Serie A i na nedavnim reprezentativnim prvenstvima, obećava revolucionirati odlučivanje o zaleđima u engleskom nogometu. Nakon sastanka održanog 11. travnja 2024., klubovi Premier lige jednoglasno su odlučili uvesti poluautomatiziranu tehnologiju zaleđa, s planiranim početkom između rujna i studenog 2024. godine. Tehnologija ima za cilj skratiti prosječno vrijeme provjere VAR-a za 30 sekundi, poboljšavajući tijek igre i smanjujući frustraciju navijača. Koristi 12 visokorezolucijskih kamera za precizno

praćenje kretanja igrača i lopte, stvarajući virtualnu liniju i pružajući trenutnu 3D grafiku na ekranima stadiona. Nakon opsežnog testiranja, očekuje se da će tehnologija omogućiti brže i pouzdanije određivanje zaleđa, poboljšavajući ukupno gledateljsko iskustvo, kako na stadionu, tako i tijekom prijenosa. Ova inovacija predstavlja ključan korak naprijed u usavršavanju suđenja, osiguravajući veću učinkovitost i transparentnost u donošenju ključnih odluka. (Službena stranica Sky Sports, pristupljeno 20.6.2024.)

Dok Premier liga priprema uvođenje poluautomatizirane tehnologije zaleđa (SAOT) za daljnje unapređenje točnosti i brzine suđenja, oslanja se na prethodna tehnološka dostignuća, poput tehnologije gol-crte. Ova tehnologija postala je nezamjenjiv alat u modernom nogometu, omogućujući precizno utvrđivanje je li lopta potpuno prešla liniju. Uvedena 2014. godine, tehnologija gol-crte razvijena je kako bi zadovoljila potrebu za brzim i točnim odlukama, smanjujući kontroverze koje su ranije pratile ključne trenutke u utakmicama. Razvijena je kroz opsežno testiranje i suradnju s organizacijama poput IFAB-a i FIFA-e, te tvrtkom Hawk-Eye, koja je od sezone 2013./14. postala glavni pružatelj ove usluge za Premier ligu. (Službena stranica AnalySport, pristupljeno 18.6.2024.)

Iako je tehnologija gol-crte dokazala svoju učinkovitost, nije bezgrešna. Utakmica Premier lige između Aston Ville i Sheffield Uniteda, odigrana 17. lipnja 2020., označila je povratak lige nakon globalne sportske pauze uzrokovane pandemijom COVID-19. Ova dugo očekivana utakmica, u okviru inicijative "Project Restart", završila je kontroverznim rezultatom 0-0 zbog velikog tehničkog problema. Činilo se da je Sheffield United postigao gol kada je vratar Aston Ville, Orjan Nyland, prebacio loptu preko gol-crte nakon slobodnog udarca Olivera Norwooda. Međutim, sustav gol-crte Hawk-Eye nije uspio detektirati gol zbog neviđene blokade kamera, što je spriječilo slanje upozorenja na sučev sat. Ova greška omogućila je Aston Villi da izbjegne poraz, a utjecala je i na bitku za ispadanje, pri čemu je Villa na kraju sezone ostala u ligi samo zahvaljujući jednom bodu. Ovaj incident ostaje značajan trenutak u povijesti Premier lige, ističući nedostatke i nesavršenosti čak i najsuvremenijih sportskih tehnologija. (Službena stranica The Athletic, pristupljeno 21.6.2024.)

9.2. Globalizacija

Internacionalizacija brendova u profesionalnom nogometu prati šire globalne trendove i naglašava važnost marke. Visoka vrijednost brenda nogometnih klubova očituje se kroz prepoznatljivost, pozitivan imidž, kvalitetu i lojalnost navijača. Klubovi koriste različite strategije za jačanje brenda, uključujući uspjehe na međunarodnim natjecanjima, angažiranje poznatih igrača za poboljšanje globalne privlačnosti te širenje na nova tržišta putem prodaje, turneja i nogometnih akademija. S porastom digitalnih platformi i međunarodnog emitiranja, nogometni brendovi su uspjeli dosegnuti širu publiku izvan svojih matičnih zemalja. Klubovi i lige sve više koriste strategije za širenje svog globalnog utjecaja, poput predsezonskih turnira i osnivanja nogometnih škola u različitim zemljama. Primjerice, City Football Group upravlja brojnim klubovima diljem svijeta koristeći jedinstveni pristup za povećanje globalnog utjecaja. U cjelini, strategije internacionalizacije nogometnih brendova kombiniraju digitalni angažman, akvizicije igrača, međunarodne događaje i strateška partnerstva kako bi izgradili globalnu prisutnost i povezali se s obožavateljima širom svijeta. (Službena stranica Medium, pristupljeno 21.6.2024.)

Strategije koje primjenjuje sustav višeklupskog vlasništva, poput City Football Groupa, ilustriraju sofisticiranu i globaliziranu prirodu suvremenog nogometa, u velikoj suprotnosti s prvim danima Premier lige. Dok Premier liga obilježava svoju tridesetu obljetnicu, razvoj od prve sezone 1992./93. do današnjih dana naglašava razdoblje značajne transformacije i rasta. U debiju lige, strani su igrači bili rijetkost, s njih samo 13 sudjelovalo u prvom vikendu. Ligom su dominirali britanski i irski menadžeri, a financijski uvjeti bili su skromni prema današnjim standardima, s početnim ugovorom o emitiranju Skyja vrijednim 191 milijun funti za pet godina, što je značilo manje od 40 milijuna funti godišnje za sve klubove. (Službena stranica The Guardian, pristupljeno 21.6.2024.)

Internacionalizacija engleskog nogometa doživjela je ključnu prekretnicu nakon "Bosmanove presude" iz 1995. godine, koja je promijenila europski nogometni pejzaž omogućivši igračima slobodno kretanje unutar EU-a nakon isteka ugovora bez odštete. Ova presuda, koja je proizašla iz Ugovora iz Maastrichta i Jedinственog europskog akta, otvorila je novu eru u mobilnosti igrača i značajno povećala dolazak stranih

talenata u Premier ligu. Već do sezone 1998./99. Chelsea FC postao je prvi engleski klub s potpuno nebritanskom momčadi, što je odražavalo širi trend internacionalizacije. (Službena stranica Future Learn, pristupljeno 22.6.2024.)

Engleski Premiership prošao je kroz značajne promjene uslijed globalizacije i amerikanizacije. Kao rezultat toga, Premier liga postala je izrazito komercijalizirana, usmjerena na reklamu, sponzorstva i televizijske prihode, često zanemarujući tradicionalne vrijednosti. Promjene iz 80-ih i 90-ih, uključujući visoke cijene ulaznica i prilagodbu rasporeda utakmica za TV, označile su transformaciju lige u profitno orijentiranu organizaciju. Tematizacija, promjena imena liga i klubova te prodaja brendiranih proizvoda postali su ključni za moderni Premiership. Ove promjene su smanjile prisutnost tradicionalnih radničkih navijača, dok su stadioni privukli bogatije strane posjetitelje. Premiership je postao simbol komercijaliziranog sporta, gdje profit prevladava nad sportskim vrijednostima i zajedništvom, pokazujući kako je nogomet evoluirao iz tradicionalnog sporta u globalno poslovanje usmjereno na ekonomski uspjeh i marketinške strategije. (Špehar, Lončar, 2021.)

Transformacija Premier lige je zapanjujuća. Trenutno, od 220 početnih mjesta, 128 je zauzeto stranim igračima iz 34 različite nacionalnosti, što čini značajnih 58% početnih pozicija. Ovo dramatično povećanje ilustrira globalnu privlačnost Premier lige i širu internacionalizaciju nogometa (Službena stranica The Guardian, pristupljeno 21. 6. 2024.). Nadalje, struktura navijača engleskog Premiershipa doživjela je značajne promjene uslijed globalizacije i komercijalizacije nogometa. Iako lokalni navijači i dalje čine značajan dio publike, sve veći udio čine strani navijači, što je rezultat globalne dostupnosti utakmica i intenzivnog medijskog oglašavanja. Klubovi, poput Arsenala i Manchester Uniteda, imaju brojne navijačke organizacije diljem svijeta, s primjerice 12 organizacija u Indiji i 14 u Sjevernoj Americi. Faktor privlačnosti kluba, uključujući njegov lokalni identitet i financijsku moć, igra ključnu ulogu u privlačenju novih navijača. Financijski bogatiji klubovi privlače više navijača, dok migracije nogometaša često uzrokuju povećanje globalnih navijačkih baza. Globalizacija, sponzori, strano vlasništvo i internacionalne turneje dodatno doprinose rastu globalne popularnosti klubova, čime se navijačka baza Premiershipa širi na sve kontinente. (Špehar, Lončar, 2021.)

Slika 4. Južnokorejski navijači na stadionu Tottenham Hotspura

Izvor: <https://cartilagefreecaptain.sbnation.com/2022/1/13/22882252/tottenham-hotspur-news-summer-exhibition-south-korea-mallorca-son-heung-min-lee-kang-in>

9.3. Ekološka održivost

S ukupnom posjećenošću od više od 34 milijuna gledatelja u četiri glavne engleske lige prošle sezone, ovaj sport doprinosi značajnim emisijama ugljika, pretežno zbog putovanja navijača i igrača. Na primjer, Wolves je identificirao putovanja navijača kao najveći izvor svojih emisija, dok je Manchester City, zbog česte upotrebe privatnih zrakoplova za gostujuće utakmice, proizveo emisije koje bi odgovarale 402 putovanja električnim autobusom. Utakmice Premier lige također troše velike količine resursa, uključujući 20.000 litara vode dnevno po igralištu i značajnu količinu energije za rad stadiona. Utjecaj sporta na okoliš na globalnoj razini najbolje je prikazan na posljednjem FIFA Svjetskom prvenstvu u Kataru, koje je proizvelo 1,9 milijuna tona CO₂. Dok bi direktne mjere, poput zabrane kratkih letova kada je putovanje vlakom moguće, mogle smanjiti emisije povezane s putovanjima igrača, putovanja navijača predstavljaju složeniji izazov. Njemački model besplatnog javnog prijevoza uz ulaznice za utakmice mogao bi poslužiti kao primjer za Englesku. Na pozitivnoj strani, Premier liga je poduzela korake prema održivosti, s 90% stopom recikliranja na dan utakmice i značajnim naporima vrhunskih klubova poput Arsenal a i Tottenham a u pogledu korištenja obnovljive energije i smanjenja otpada. Kako Premier liga nastavlja svoj rast i ulogu nacionalnog sporta, ključno je da liga i FA preuzmu odgovornost provodeći ozbiljne klimatske mjere kako bi nogometni utjecaj na okoliš postao neto pozitivan. (Službena stranica The Boar, pristupljeno 21.6.2024.)

Nedavno izvješće otkriva skrivene ekološke napore nogometnih klubova Premier lige, ističući brojne inicijative za održivost koje nadmašuju ono što navijači obično primjećuju. Klubovi poduzimaju značajne korake u zaštiti okoliša, uključujući prijelaz na opcije biljne prehrane i poboljšanje energetske učinkovitosti. U pozadini, 13 klubova koristi 100% obnovljive izvore energije, dok šest njih proizvodi čistu energiju na licu mjesta. Očuvanje vode također je ključni fokus; devet klubova primjenjuje sustave za ponovno korištenje kišnice ili podzemne vode. Inicijative u prijevozu uključuju besplatna putovanja za domaće i gostujuće navijače unutar određenih zona, a mnogi klubovi razvijaju politike održivog prijevoza. Obožavatelji su također uključeni u održivost; primjerice, Brentford je produžio korištenje svoje domaće garniture na dvije sezone kako bi smanjio otpad i troškove. Predanost Premier lige održivosti okoliša uključuje postavljanje ciljeva za smanjenje emisija stakleničkih plinova do kraja sezone 2025./2026. (Službena stranica Forbes, pristupljeno 22.6.2024.)

Sport Positive je 9. svibnja 2024. objavio izvješće o ekološkim naporima svih 20 klubova Premier lige, koje je peto u nizu i pokriva 13 područja, uključujući energiju, promet, otpad i vodu. Izvješće pokazuje značajan napredak: tri kluba stekla su vanjske akreditacije za održivost, pet je potpisalo UNFCCC-ov okvir "Sports for Climate Action", a šest je postavilo ciljeve nulte emisije. Sedam klubova primijenilo je politike održivog prometa, dok devet koristi sustave za ponovnu upotrebu vode. Također, petnaest klubova koristi sustave za učinkovitost resursa, a šesnaest preusmjerava sav otpad. Svi klubovi sada nude biljne opcije prehrane, odražavajući rastuću svijest o održivosti među navijačima. Izvješće ističe izazove poput domaćih letova, koji značajno doprinose ugljičnom otisku sporta. Tottenham Hotspur i Liverpool istaknuli su se dodatnim obrazovnim sesijama o ekološkoj održivosti. Iako su postignuti značajni rezultati, postoji potreba za boljom koordinacijom, posebno u sponzorstvima i vlasničkim odnosima. Premier liga treba razviti čvrste politike održivosti do sezone 2024./25. i prikupiti sveobuhvatne podatke o emisijama stakleničkih plinova do 2025./26. Izvješće također uspoređuje napore Premier lige s Forest Green Roversom, koji postiže visoke ocjene za održivost. Dok klubovi čine značajne korake, izvješće poziva Premier ligu na koordiniraniju strategiju kako bi učinkovitije rješavala ekološke izazove. (Službena stranica Sport and dev, pristupljeno 21.6.2024.)

10. RASPRAVA

H1: Engleski nogomet igra ključnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta, s rivalstvima među navijačima koja jačaju osjećaj pripadnosti i kulturnog identiteta.

Engleski nogomet doista igra ključnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta, a rivalstva među navijačima dodatno jačaju osjećaj pripadnosti i kulturnog identiteta. Povijesno gledano, nogomet je u Engleskoj više od igre; on je postao simbol društvenih i kulturnih vrijednosti, povezujući različite zajednice kroz zajedničku strast. Rivalstva, poput onih između klubova kao što su Manchester United i Liverpool ili Arsenal i Tottenham, ne samo da oživljavaju natjecateljski duh, već i produbljuju osjećaj identiteta među navijačima, koji se često identificiraju s vrijednostima i poviješću svojih omiljenih klubova. Ova rivalstva imaju značajan utjecaj na englesko društvo, odražavajući regionalne, socioekonomske i povijesne razlike, dok istovremeno služe kao kanal za izražavanje lokalnog ponosa i nacionalne pripadnosti. Nogomet, kao takav, predstavlja važnu komponentu u izgradnji i održavanju kulturnog identiteta u Engleskoj, potvrđujući hipotezu da igra ključnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta.

H2: Društvene mreže značajno povećavaju angažiranost navijača i omogućuju neposredniji kontakt između klubova i njihovih pristaša, što rezultira većom lojalnošću i povezanošću s klubom.

Društvene mreže značajno povećavaju angažiranost navijača i omogućuju neposredniji kontakt između klubova i njihovih pristaša, što rezultira većom lojalnošću i povezanošću s klubom. Platforme poput X-a, Facebooka, Instagrama i TikToka omogućuju navijačima da se u realnom vremenu povežu s klubovima, igračima i drugim navijačima, stvarajući osjećaj zajedništva i uključenosti. Kroz redovite objave, prijenose uživo, ekskluzivne sadržaje i interakcije s navijačima, klubovi mogu izravno komunicirati sa svojom bazom pristaša, što im omogućuje da brzo prenose važne informacije, promoviraju događaje i odgovaraju na povratne informacije. Ova neposrednost i dostupnost povećavaju angažiranost navijača, jer se oni osjećaju više povezani s klubom i njegovim aktivnostima. Rezultat toga je jačanje

lojalnosti, jer navijači koji osjećaju dublju povezanost s klubom putem društvenih mreža vjerojatnije će ostati vjerni, sudjelovati u klupskim događanjima i promovirati klub na svojim osobnim mrežama. Na taj način, društvene mreže postaju ključan alat u izgradnji i održavanju dugoročne veze između klubova i njihovih navijača, potvrđujući hipotezu da društvene mreže značajno doprinose većoj lojalnosti i povezanosti navijača s klubovima.

H3: Političke i ekonomske promjene, poput Brexita, nemaju značajan utjecaj na nogometne klubove u Engleskoj i njihovo financijsko upravljanje.

Hipoteza da političke i ekonomske promjene, poput Brexita, nemaju značajan utjecaj na nogometne klubove u Engleskoj i njihovo financijsko upravljanje ne može se podržati jer je u suprotnosti s realnošću. Brexit je imao značajan utjecaj na engleski nogomet, posebno u kontekstu financijskog upravljanja, transfera igrača i klupskih operacija. Nakon Brexita, promjene u zakonodavstvu koje regulira radne dozvole otežale su dolazak inozemnih igrača u engleske klubove, što je dovelo do povećanih troškova i složenijeg planiranja prijelaza. Također, fluktuacije tečaja funte i ekonomska nesigurnost izazvana Brexitom utjecale su na prihode i troškove klubova, uključujući prihode od sponzorstava, prodaje ulaznica i televizijskih prava. Osim toga, Brexit je stvorio neizvjesnost u vezi s budućim ugovorima o trgovini i suradnji s europskim partnerima, što može dodatno utjecati na financijsko upravljanje klubova. Sve ove promjene jasno pokazuju da političke i ekonomske promjene, poput Brexita, imaju dubok i značajan utjecaj na nogometne klubove u Engleskoj, čime se ova hipoteza pokazuje netočnom.

11. ZAKLJUČAK

Zaključak ovog istraživanja o engleskom nogometu kao kulturnom, medijskom i menadžerskom fenomenu otkriva duboku povezanost nogometa s nacionalnim identitetom, medijskim utjecajem i upravljanjem unutar jednog od najprestižnijih svjetskih sportova. Od svojih skromnih početaka, engleski nogomet razvio se u složenu mrežu kulturnih dinamika, intenzivnih navijačkih rivalstava i inovativnih menadžerskih praksi. Istraživanje je pružilo sveobuhvatan uvid u to kako nogomet u Engleskoj djeluje kao kulturni fenomen, kako mediji oblikuju percepciju sporta te kako menadžment i financijsko upravljanje doprinose uspjehu klubova.

Međutim, nekoliko ključnih ograničenja moglo je utjecati na preciznost zaključaka. Pristup detaljnim financijskim podacima i internim strategijama menadžmenta klubova često nije bio dostupan, što je otežalo detaljniju analizu. Također, subjektivna priroda percepcije kulture i utjecaja medija može varirati ovisno o izvoru informacija i kontekstu, što utječe na interpretaciju rezultata. Dinamična priroda medijskog okruženja, kao i utjecaj političkih i ekonomskih promjena poput Brexita, dodatno kompliciraju analizu, budući da se ti faktori mogu brzo mijenjati i imaju dalekosežne posljedice na nogometni ekosustav.

S obzirom na ova ograničenja, buduća istraživanja trebala bi se usmjeriti na širu analizu dostupnih podataka i uključivanje različitih perspektiva kako bi se pružio dublji uvid u engleski nogomet. Detaljnija analiza utjecaja društvenih mreža, političkih promjena i ekonomske održivosti mogla bi pridonijeti razvoju preciznijih menadžerskih strategija i razumijevanju nogometa kao društvenog fenomena. Kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda istraživanja također bi mogla omogućiti sveobuhvatniju sliku, pružajući uvid u dugoročne trendove i promjene u engleskom nogometu. Ove preporuke mogu poslužiti kao temelj za daljnja istraživanja koja će doprinijeti razvoju učinkovitijih strategija menadžmenta i razumijevanju engleskog nogometa kao složenog i dinamičnog fenomena, osiguravajući da on ostane jedan od najvažnijih kulturnih i sportskih elemenata u globalnom kontekstu.

12. LITERATURA

1. All Football App. URL: <https://m.allfootballapp.com/news/EPL/How-are-Premier-League-clubs-helping-the-local-community-during-pandemic/2288034> (pristupljeno 18.6.2024.)
2. AnalySport. URL: <https://analyisport.com/insights/what-is-goal-line-technology-a-brief-history-of-glt/> (pristupljeno 18.6.2024.)
3. Bartoš, A. (2012). Značaj i utjecaj elektronskih medija na popularizaciju sporta. *Media, culture and public relations*, 3 (2), str. 158-166.
4. BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-44438608> (pristupljeno 13.6.2024.)
5. Boniface, P. (1998). Football as a factor (and a reflection) of international politics. *The International Spectator*, 33(4), str. 87–98.
6. Canter, L. i Dot Grau, M. (2019.) Representation of British footballers in the press: private versus public performance. *Journalism Education : The Journal of the Association of Journalism Education*, 8 (1).
7. CBS Sports. URL: <https://www.cbssports.com/soccer/news/breaking-down-manchester-citys-fight-against-the-premier-league-and-115-alleged-violations-of-financial-rules/> (pristupljeno 16.6.2024.)
8. Champion, W. i Lee, D. (2023.) A New Order in a World in Motion: Brexit and its Impact on the British Premier League. *Jeffrey S. Moorad Sports Law Journal*, 30 (1), str. 1-33.
9. Cherwell. URL: <https://cherwell.org/2021/07/15/this-is-england-football-and-the-nation/> (pristupljeno 6.6.2024.)
10. Cleland, J. (2011.) The media and football supporters: a changing relationship. *Media, Culture & Society*, 33(2), str. 299-315.
11. Conversation. URL: <https://theconversation.com/we-asked-english-footballers-about-the-traumatic-impact-of-racial-abuse-their-answers-were-sobering-233754> (pristupljeno 13.6.2024.)
12. Culture in sports. URL: <https://cultureinsports.com/social-media-being-a-toxic-factor-in-football/> (pristupljeno 10.6.2024.)
13. Deloitte. URL: <https://www.deloitte.com/uk/en/services/financial-advisory/research/annual-review-of-football-finance-premier-league-clubs.html> (pristupljeno 14.6.2024.)
14. English Heritage. URL: <https://www.english-heritage.org.uk/visit/inspire-me/the->

- [history-of-football-in-england/](#) (pristupljeno 3.6.2024.)
15. Erkut Sogut. URL: <https://erkutsogut.com/blog/2022/04/10/the-impact-of-brexite-on-football-and-its-players-coaches-and-clubs/> (pristupljeno 17.6.2024.)
 16. ESPN. URL: https://www.espn.com/soccer/story/_/id/39229682/why-premier-league-new-tv-deal-warning-not-record (pristupljeno 10.6.2024.)
 17. Fair Observer. URL: <https://fairobserver.com/timeline/football-politics/#> (pristupljeno 17.6.2024.)
 18. Faster Capital. URL: <https://fastercapital.com/content/Rivalries--Bitter-Rivals--How-Rivalries-Shape-the-League-Table.html#The-Economic-and-Social-Implications-of-Rivalries> (pristupljeno 6.6.2024.)
 19. FIFA Museum. URL: <https://www.fifamuseum.com/en/blog-stories/blog/the-world-s-first-how-sheffield-fc-helped-create-the-game-we-know-toda-2621442/> (pristupljeno 20.6.2024.)
 20. FIFPlay. URL: <https://www.fifplay.com/how-football-clubs-make-money/> (pristupljeno 15.6.2024.)
 21. Football Stadiums. URL: <https://www.football-stadiums.co.uk/articles/founder-members-of-the-football-league/> (pristupljeno 4.6.2024.)
 22. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/clairepoolesp/2024/05/10/the-hidden-environmental-efforts-of-premier-league-clubs-revealed/> (pristupljeno 22.6.2024.)
 23. Future Learn. URL: <https://www.futurelearn.com/info/courses/football-lfc/0/steps/40384> (pristupljeno 22.6.2024.)
 24. Gibbons, T. (2011.) English national identity and the national football team: the view of contemporary English fans. *Soccer & Society*, 12(6), str. 865–879.
 25. Gibbons, T. (2014.) *English National Identity and Football Fan Culture: Who Are Ya?* Farnham: Ashgate publishing.
 26. Give Me Sport. URL: <https://www.givemesport.com/premier-league-football-soccer-how-brexite-has-changed-transfers/> (pristupljeno 18.6.2024.)
 27. Global sports policy review. URL: <https://www.g-spr.com/post/football-club-ownership-models> (pristupljeno 14.6.2024.)
 28. Globesoccer. URL: <https://www.globesoccer.com/news/football-tv-rights-era-record-breaking-three-years-premier-league/> (pristupljeno 9.6.2024.)
 29. Goal. URL: <https://www.goal.com/en/news/what-happened-at-heyssel-juventus-vs-liverpool-european-club-ban-explained/71szgl9t3chj1ffeixroegci8> (pristupljeno 21.6.2024.)

30. Help The Hatters. URL: <https://www.helpthehatters.co.uk/the-future-of-football.html> (pristupljeno 18.6.2024.)
31. Iterpro. URL: <https://iterpro.com/how-do-football-clubs-make-money/> (pristupljeno 14.6.2024.)
32. Jackson, T. (2023.) *The Introduction of Financial Fair Play Regulations in European Football and its Effect on the Success of Clubs*. Diplomski rad. Statesboro: Georgia Southern University.
33. Jenkins, H., i James, L. (2013). *It's not just a game : community work in the UK football industry and approaches to corporate social responsibility*. The ERSC Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability & Society, Cardiff University.
34. Kasalo Banić, F. (2016.) *Nogometni huliganizam i reakcija društva: politika Margaret Thatcher iz suvremene perspektive* . Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
35. LinkedIn. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/history-football-england-javad-ghorbani-0y5ae> (pristupljeno 3.6.2024.)
36. McCaughan, C. (2022.) *England, Social Media and the Euros: Exploring the Power of Social Media in Sports with a Particular Focus on the England National Team's European Championship run in 2021*. Preddiplomski rad. Chichester: University of Chichester.
37. Medium. URL: <https://medium.com/@sadhr/this-is-a-timeline-of-the-history-of-football-on-television-in-the-uk-83c7dfb70e9a> (pristupljeno 9.6.2024.)
38. New Thinking. URL: <https://www.newthinking.com/sports/social-medias-insidious-impact-on-football> (pristupljeno 12.6.2024.)
39. Palatinate. URL: <https://www.palatinat.org.uk/does-the-media-negatively-affect-football/> (pristupljeno 12.6.2024.)
40. Perry, K., i Steenson, M. (2019). Post-brexite utjecaj: studija slučaja na engleskoj premier ligi. *Harvard Journal of Sports and Entertainment Law*, 10(1), str. 1-54.
41. Plymouth Marjon University. URL: <https://sites.marjon.ac.uk/kippaxcj/56-2/> (pristupljeno 11.6.2024.)
42. Politics. URL: <https://www.politics.co.uk/reference/football-hooliganism/> (pristupljeno 8.6.2024.)
43. Proquest. URL:

- <https://www.proquest.com/docview/878041454?sourcetype=Scholarly%20Journals> (pristupljeno 18.6.2024.)
44. SBNation. URL: <https://cartilagefreecaptain.sbnation.com/2022/1/13/22882252/tottenham-hotspur-news-summer-exhibition-south-korea-mallorca-son-heung-min-lee-kang-in> (pristupljeno 20.6.2024.)
45. Science Direct. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057521924000206#s0055> (pristupljeno 14.6.2024.)
46. Sky Sports. URL: <https://www.skysports.com/football/news/11661/13112834/premier-league-semi-automated-offside-technology-to-be-introduced-for-first-time-next-season> (pristupljeno 20.6.2024.)
47. Sport and dev. URL: <https://www.sportanddev.org/latest/news/sport-positive-launches-premier-league-clubs-environmental-sustainability-report-2023> (pristupljeno 21.6.2024.)
48. Sport for development coalition. URL: <https://sportfordevelopmentcoalition.org/article/measuring-impact-football-clubs-community> (pristupljeno 18.6.2024.)
49. Sports Gazzete. URL: <https://sportsgazette.co.uk/how-has-var-affected-the-premier-league/> (pristupljeno 20.6.2024.)
50. Sportsjournal. URL: <https://sportsjournal.io/premier-league-football-clubs-sponsorship-revenue-data-2022-23/> (pristupljeno 15.6.2024.)
51. Špehar, E. i Lončar, J. (2021). Transformacija engleskog nogometa u okviru globalizacije. *Geografski horizont*, 67. (1.), str. 7-21
52. The Athletic. URL: <https://www.nytimes.com/athletic/5531485/2024/06/15/euro-2024-england-squad-culture/> (pristupljeno 5.6.2024.)
53. The Boar. URL: <https://theboar.org/2024/06/the-environmental-impact-of-the-premier-league/> (pristupljeno 21.6.2024.)
54. The FA. URL: <https://www.thefa.com/about-football-association/what-we-do/history> (pristupljeno 4.6.2024.)
55. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/football/2020/jan/23/the-psychology-of-football-rivalries> (pristupljeno 7.6.2024.)
56. Tomić, I. (2023.) Sport and national identity. *South Eastern European Journal of*

Communication University of Mostar, 5 (2), str. 97-103.

57. Vena solutions. URL: <https://www.venasolutions.com/blog/richest-premier-league-clubs> (pristupljeno 14.6.2024.)
58. Zhang, D. (2020.) A Brief Analysis of British Football Culture from the Perspective of British Football. *International Journal of Novel Research in Humanity and Social Sciences*, 7 (5), str. 1-5

13. PRILOZI

Popis slika

Slika 1 . Sheffield F.C., prvi profesionalni nogometni klub na svijetu	3
Slika 2 . Sukob navijača Liverpoola i Juventusa na Heyselu 1985. godine	15
Slika 3 . Vlasnik Manchester Cityja, Šeik Mansour bin Zayed Al Nahyan	27
Slika 4 . Južnokorejski navijači na stadionu Tottenham Hotspura	48